ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Cilt/Volume: 25, Sayı/Issue: 4, Yıl/Year: 2025
e-ISSN: 2667-8683

AÜSBD
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Anadolu University Journal of Social Sciences

Okul Paydaşlarının Anne Babası Boşanmış Lise Öğrencilerine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi

Investigation of School Stakeholders' Attitudes Towards High School Students Whose Parents Are Divorced

Hilal ARSLAN ŞEKER[1], Esra CEYHAN[2]

Başvuru Tarihi/Submitted: 02.08.2024 **Kabul Tarihi/Accepted:** 10.10.2025

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Öz

Bu araştırmada, lise düzeyinde olan, anne ve babası boşanmış ergenlere ilişkin okul paydaşlarının tutumlarının, tüm paydaşların gözünden ayrı ayrı incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışma fenomenolojik (olgubilim) desen üzerinde şekillenen nitel bir araştırmadır. Veriler Bozüyük'te bulunan farklı devlet liselerinde görevli yedi psikolojik danışman, yedi öğretmen ve altı okul yöneticisi olmak üzere toplam yirmi katılımcıdan yarı yapılandırılmış görüşmelerle toplanmıştır. Veriler tümdengelim yoluyla analiz edilmiştir. Okul paydaşlarının tutumları düşünce, duygu ve davranış temaları altında ele alınmıştır. Düşüncelere ilişkin bulgular, paydaşların bu lise öğrencilerine yönelik düşüncelerinin yaşanılan problem alanları, boşanmayı suistimal etmeleri, kendilerini damgalamaları ve boşanmaya uyumu etkileyen faktörlere ilişkin olmak üzere toplam dört alt tema etrafında şekillendiğini göstermektedir. Duygulara ilişkin bulgular, psikolojik danışmanlar ve okul müdürlerinin bu ergenlere yönelik duygularının kaygı ve üzüntü olmak üzere iki alt tema etrafında toplandığını, öğretmenlerin duygularının kaygı, üzüntü ve öfke olmak üzere üç tema etrafında şekillendiğini göstermektedir. Davranışlara ilişkin bulgular ise öğretmenler ve okul müdürlerinin anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik davranışlarının yakından ilgilenme, nötr/eşit düzeyli yaklaşım, ergenle kurulan diyalogda boşanma konusundan kaçınma, maddi destek sunma ve tolerans gösterme olmak üzere beş alt tema etrafında şekillendiğini, psikolojik danışmanların bu ergenlere yönelik davranışlarının maddi destek sunma, tolerans gösterme, yakından ilgilenme ve ergenle kurulan diyalogda boşanma konusundan kaçınma olmak üzere dört alt tema etrafında toplandığı göstermektedir. Sonuç olarak, okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış lise öğrencilerine yönelik düşünceleri benzer olmakla birlikte duygu ve davranışlarının farklılık gösterdiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Boşanma, tutum, ebeveynleri boşanmış ergenler, nitel

JEL Kodu: 1

Abstract

The objective of this study is to examine the attitudes of school stakeholders towards adolescents with divorced parents from the perspective of each stakeholder group individually. The study employs a qualitative research design based on a phenomenological approach. Data were collected through semi-structured interviews with a total of 20 participants, including seven psychological counselors' seven teachers and six school administrators employed at public high schools in Bozüyük. The data were analyzed deductively. The attitudes of school stakeholders were analyzed according to three categories: thoughts, feelings and behaviors. The findings related to thoughts indicate that the thoughts of the stakeholders toward these adolescents were shaped around four themes: problem areas experienced, abuse of divorce, self-stigmatization, and factors affecting adaptation to divorce. The findings related to emotions indicate that the emotions of counselors and school principals towards these adolescents are grouped around two themes: anxiety and sadness. In contrast, the emotions of teachers are shaped around three themes: anxiety, sadness, and anger. The findings related to behaviors indicate that the behaviors of teachers and school principals towards adolescents with divorced parents are shaped around five themes: caring closely, maintaining a neutral/equal approach, avoiding the topic of divorce in dialogue with the adolescent, providing financial support, and showing tolerance. In contrast, the behaviors of psychological counselors towards these adolescents are shaped around four themes: providing financial support, showing tolerance, caring closely and avoiding the topic of divorce in dialogue with the adolescent. In conclusion, while there is a similarity in the thoughts of school stakeholders towards high school students whose parents are divorced, there is a discrepancy in their feelings and behaviors.

Keywords: Divorce, attitude, adolescents whose parents are divorced, qualitative

JEL Code: 1

[1]Milli Eğitim Bakanlığı, Psikolojik Danışman / Rehber Öğretmen, hilalarslanpdr@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7510-4424
[2]Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı, eceyhan@anadolu.edu.tr
ORCID: 0000-0003-1149-2453

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.
Bu eser Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Giriş

Boşanma, eşlerin karşılıklı olarak yaşadıkları anlaşmazlıklar sonucunda evliliğin resmî olarak sonlanması anlamına gelmektedir. Değişen koşul, ilişki ve sorumluluklar düşünüldüğünde, eşlerin birlikteliklerine son verme kararlarının oldukça zorlayıcı olduğunu söylemek mümkündür (Öngider-Gregory, 2016). Bu yönüyle boşanma, hukuki bir sürecin sonucunda sosyal ve psikolojik çıktıları olan çok boyutlu bir yapı olarak değerlendirilebilir (Öksüzler-Cabılar & Yılmaz, 2022). Stresli bir yaşam olayı olan boşanmanın, yapısı itibarıyla ruh sağlığı üzerinde değersizlik, öfke, terk edilmişlik, öz güven eksikliği (Çakmak-Tolan, 2023) gibi zorlayıcı etkileri olduğu bilinmektedir (Kim, 2011). Boşanmayla birlikte bireyler hayallerini paylaştıkları, aidiyet ihtiyaçlarını karşıladıkları ve günlük rutinlerini sürdürdükleri aile kimliklerinde köklü bir değişim yaşarlar (Ebersohn & Bouwer, 2015). Dolayısıyla ebeveynlerin boşanması fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçların karşılandığı aile sistemini doğrudan değiştirdiği için tüm bu süreçten çocuklar da etkilenebilmekte (Iqbal vd., 2021) ve boşanma ebeveynlerin yanı sıra çocukların da uyum sağlamaları gereken güç bir süreç hâline gelebilmektedir. Ebeveyn boşanmasıyla birlikte çocukların aile bütünlüğüne ilişkin algıları bozulabilmekte (Guttmann & Rosenberg, 2003), boşanma sonrasında çocuklarda gelişim dönemine bağlı olarak duygusal ve davranışsal değişimler gözlenebilmektedir (Emery, 2013). Çocukların gelişim dönemlerine bağlı krizleri, bilişsel kapasiteleri ve duygusal olgunlukları boşanmayı anlamlandırma süreçlerini etkileyeceği için (Çakmak-Tolan, 2023) boşanma gibi kriz durumuyla başa çıkmakta zorlanacakları düşünülmektedir.

Gelişim dönemine bağlı krizleri barındıran ergenlik dönemi aileyle olan ilişkilerin yeniden şekillenmesi, bedensel değişimlerin yaşanması, akademik görevlerin bulunması, özerklik denemelerinin yapılması, aidiyet ihtiyacının baskın olması gibi özellikleri bakımından boşanmaya uyum sağlamanın zor olduğu bir evre olarak kabul edilir (Canan, 2021). Bu durum eş zamanlı olarak birbirinden farklı gelişim görevleriyle meşgul olan ergenlerin risk durumları karşısında görece daha savunmasız olmalarına yol açabilmektedir. Alan yazınında sigara ve madde kullanımı (Özakar-Akça & Selen, 2016), riskli cinsel davranışlar (Emery, 2013), okul terki, antisosyal davranış eğilimleri ile kendine zarar verme (Gençtanırım-Kuru, 2010), anksiyete, depresyon, yeme bozuklukları (Onar vd., 2021) gibi istenmedik davranış örüntülerinin ergenlik döneminde ortaya çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla, ergenlerin gelişim krizlerini çözümleme sürecinde boşanma gibi stresli bir yaşam olayıyla başa çıkmakta zorlanacakları düşünülmektedir. Ebeveynleri boşanan ergenlerin bilişsel, duygusal, sosyal ve davranışsal yönde olumsuz tepkiler sergileyebileceklerini ileri süren bazı araştırmalar, bunun anne babası boşanan ergenlerin yalnızlık ve yaşam doyumu düzeyleri (Çivitçi, Çivitçi & Fiyakalı, 2009), okul terki olasılıkları (Song, Benin & Glick, 2012), şiddete eğilimleri (Tanrıverdi & Özgüç, 2019) ve ilişkiye kabul edilme yeterlilik algıları (Kurtman, 2019) ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Tüm bu bilgiler ışığında ebeveynlerin boşanmasının ergenler için risk faktörleri barındırdığını ve istenmedik davranışlara kapı aralayabildiğini söylemek mümkündür.

Boşanma karşısında ergenlerin rutin yaşamlarına devamını kolaylaştıran, boşanma sonrası uyumlarını destekleyen ve riskli davranışlar sergileme olasılıklarını minimize eden koruyucu faktörlerin varlığından da söz etmek mümkündür. Boşanma-Stres-Uyum Modeline göre sosyal destek kaynaklarının varlığı boşanma sonrası duygusal ve davranışsal uyumu desteklemektedir (Amato, 2000). Özellikle ergenin yaşamında merkezî bir yere sahip olan okul ortamının destekleyiciliği, boşanma sonrası olumsuz durumlar karşısında koruyucu bir rol üstlenebilmektedir (Galluzzo vd., 2021). Boşanmanın yarattığı stresörler ve ergenlerin gelişimsel bir özellik olarak aileleri ile ilişkilerinin eski gücünü kaybetmesi, ergenleri aidiyet motivasyonuyla farklı kaynaklara yönlendirebilmektedir. Bağlılık geliştirme potansiyeli içeren sosyal destek kaynaklarından okul ortamı, ergenlerin gelişim görevlerini tamamlamalarında ve travmatik yaşam deneyimleriyle başa çıkma süreçlerinde yönlendirici olabilmektedir.

Okul ortamı lise öğrencilerinin duygularını paylaşma ve güçlü duygularla başa çıkmak için yeni beceriler kazanmaları için fırsat sağlayabilmektedir (Galluzzo vd., 2021). Okul ortamındaki destekleyici ilişkilerin ebeveynleri boşanmış ergenlerin değişen düzene uyum sağlamalarını hızlandıracağı söylenebilmektedir. Özellikle okul ikliminin önemli bileşenleri olan okul müdürleri, öğretmenler ve psikolojik danışmanların boşanma sonrası ergenlerin yeni düzenlerine alışmalarında belli başlı sorumlulukları bulunmaktadır. Okul

içerisinde olumlu tutumlar, güven temelli öğrenci-öğretmen ilişkileri ve destek yapıları ile tanımlanan şefkatli bir ortam risk faktörlerini engellemeye yardımcı unsurlar olarak kabul edilmektedir (Aspfors & Bondas, 2013). Özellikle öğretmenin yakından ilgilenme davranışı boşanmaya uyum sürecine olumlu yansımaları olan önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Altunkaya, 2010). Algılanan sosyal destek kaynaklarının varlığı ergenleri şiddete yönelim, öz kıyım, alkol ve madde kullanımı, riskli cinsel davranışlar (McNeely & Falci, 2004) gibi dışsallaştırılmış, kaygı ve depresyon gibi de içselleştirilmiş davranışlara karşı korumaktadır (Rejaan vd., 2021). Bu bağlamda, boşanmaya uyum süreci ergenlerin bireysel mücadele etmeleri gereken bir kriz durumundan öte sosyal çevrenin de dâhil olduğu katmanlı bir yapıya dönüşmektedir. Bu görüş, bireyin gelişimi üzerinde mikro ve makro boyuttaki birçok sistemin etkili olduğunu ileri süren ekolojik anlayışla örtüşmektedir. Okul sistemi de bireyin davranışlarının şekillenme sürecinde belirleyici rolü olan sistemlerden biri olarak kabul edilir (Bronfenbrenner, 1992). Bu çerçevede ebeveynleri boşanan ergenlerin davranış değişiminde okul ortamındaki dinamiklerin ele alınması önemli görülmektedir.

Annesi ve babası boşanmış ergenler için okullarda yapılacak çalışmaların amacına ulaşması, ergen ile ilişkili tüm paydaşların aktif katılımını ve sorumluluk almasını gerektirmektedir. Bu ise anne ve babası boşanmış ergenlerin yaşadıkları sorunların okul ortamında fark edilmesine, hangi durumlarda hangi çalışmaların yapılması gerektiğinin bilinmesine bağlıdır. Ne var ki ergenler boşanma süreciyle ilgili problemlerini aileleri dışındaki bireylerle paylaşmakta zorlanmaktadırlar (Yanar & İlhan, 2022). Bu durumda okul yöneticileri, öğretmenler ve psikolojik danışmanlar için anne ve babası boşanmış ergenlerin ihtiyaçlarını fark etme sorumluluğu da ortaya çıkmaktadır.

Okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik tutumları, ergenlerin ihtiyaçlarının fark edilme ve giderilme sürecinde yönlendirici bir konumdadır. Okul yönetimi ve öğretmenlerin hoşgörülü tutumları, boşanma sonrasında ergenlerin psikolojik sağlamlıkları ile olumlu yönde bir ilişkiye sahiptir (Üzbe-Atalay & Kurt-Ulucan, 2018). Diğer yandan okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik olumsuz tutumlarının da gerçekleştirilecek çalışmaların işlevselliğini zedeleyebileceği düşünülebilir. Okul paydaşlarının olumsuz tutumları nedeniyle, aile bütünlüğü bozulmamış ergenlerin dahi okul süreçlerine katılımı zarar görebilmektedir (Çakır & Yavuz, 2020). Bu bağlamda, ebeveynleri boşanmış ergenlerin okula katılımlarının sürekliliği için okul paydaşlarının olumlu tutumlar geliştirmeleri kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Bu çalışmada da anne ve babası boşanmış ergenlere ilişkin okul müdürü, öğretmen ve psikolojik danışman tutumlarının incelenmesi planlanmaktadır. Alan yazınında bu amaçla gerçekleştirilmiş çalışmaların bir kısmı (Alabay, 2020; Çiçek, 2022; Er & Bartan, 2019; Levkovıc & Eyal, 2020) okul öncesi ve ilkokul, bir kısmı ortaokul (Altunkaya, 2010) çağındaki boşanmış aile çocuklarına odaklanmaktadır. Ortaöğretim düzeyindeki, boşanmış ailelerden gelen ergenlerin ihtiyaçlarıyla ilgili yapılan nitel çalışmalarsa (Dykes & Ward, 2022; Gündüz, 2019; Üreyen & Ünal, 2022; Yanar & İlhan, 2022) bu ergenlerin yaşadıkları problemlere odaklanmaktadır. Ergenlerin aile birlikteliğinin sonlanmasıyla büyüme ve gelişim süreçleri için destek kaynaklarına ihtiyaç duydukları açıktır. Okul sistemi içerisinde anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik tutumların belirlenmesinin destek kaynaklarına yönelik yapılacak çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir. Bu araştırma, boşanma sonrasındaki uyumu güçlendirecek çalışmaların etkili şekilde yürütülebilmesi için ortaöğretim düzeyinde olan, anne ve babası boşanmış ergenlere ilişkin okul paydaşlarının düşünce, duygu ve davranışlarını tüm paydaşların gözünden ayrı ayrı incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır:

1. Öğretmenlerin;

a) Anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik düşünceleri nelerdir?

b) Anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik duyguları nelerdir?

c) Anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik davranışları nasıldır?

2. Okul müdürlerinin;

a) Anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik düşünceleri nelerdir?

b) Anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik duyguları nelerdir?

c) Anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik davranışları nasıldır?

3. Psikolojik danışmanların;

a) Anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik ilişkin düşünceleri nelerdir?

b) Anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik ilişkin duyguları nelerdir?

c) Anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik ilişkin davranışları nasıldır?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma, fenomenolojik (olgubilim) desen üzerinde şekillenen nitel bir araştırmadır. Fenomenolojik desene dayalı yürütülen araştırmalar, bireylerin bir olguya yönelik algıları, yaşantıları ve deneyimlerini derinlemesine inceleyerek ortak örüntülere ulaşmayı sağlamaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu araştırmada anne ve babası boşanmış lise öğrencilerine yönelik okul paydaşlarının (okul müdürü, psikolojik danışman ve öğretmen) tutumları, tüm paydaşların algılarına dayalı olarak keşfedilmeye çalışıldığı için fenomenolojik desen kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Bu araştırma, 2022-2023 Eğitim Öğretim Yılı Güz Döneminde Bilecik ilinin Bozüyük ilçesinde bulunan devlet okullarında gerçekleştirilmiştir. Fenomenolojik (olgubilim) desende derinlemesine görüşmeler aracılığıyla araştırılan olguyu deneyimleyen ve bu olguyu yansıtabilecek kişilerden veri toplanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2021). Olgubilim çalışmalarında katılımcı sayısına karar verme sürecini netleştiren bir görüş birliği bulunmamaktadır. Ancak araştırmacı elde edilen verilerde tekrarlarla karşılaşıldığında veri doygunluğu ve yeterli katılımcı sayısına ulaşıldığına karar verebilir (Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu araştırmada, veri doygunluğuna ulaşıldığının düşünüldüğü aşamada veri toplama süreci sonlandırılmıştır. Katılımcıların seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme tercih edilmiştir. Ölçüt örneklemede, araştırmacı tarafından oluşturulan ölçütlere uygun olan kişiler çalışma grubuna dâhil edilmektedir. Bu araştırmada okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış lise öğrencilerine yönelik tutumlarını incelemek amaçlandığı için, çalışma grubunun ortaöğretim kademesinde görevli okul yöneticileri, öğretmenler ve psikolojik danışmanlardan oluşması temel ölçüt olarak belirlenmiştir. Katılımcıların anadolu, mesleki ve teknik anadolu ile güzel sanatlar liselerinde görevli olmaları ölçüt alınmış, çalışmaya yedi psikolojik danışman, yedi öğretmen ve altı okul yöneticisi olmak üzere toplam 20 kişi katılmıştır. Araştırmaya dâhil olma sürecinde katılımcıların isteklilik ve gönüllülük beyanları esas alınmıştır. Görüşme sürecinin başında gönüllü katılımcılara çalışma sürecinin ayrıntılı bilgilerinin yer aldığı Onam Formu sunulmuştur. Katılımcıların gizliliğini sağlayabilmek adına her bireye ayrı kodlar verilmiştir. Katılımcılara ilişkin demografik bilgiler kodlarla birlikte Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 1

Katılımcıların Demografik Özellikleri

	Cinsiyet	Yaş	Bölüm	Eğitim Durumu	Mesleki Kıdem	Lisede Çalışma deneyimi
Ö1	Kadın	37	Görsel Sanatlar	Lisans	13 yıl	4 ay
Ö2	Kadın	46	Çocuk Gelişimi	Lisans	25 yıl	20 yıl
Ö3	Kadın	53	Felsefe	Yüksek Lisans	36 yıl	32 yıl
Ö4	Kadın	47	Biyoloji	Lisans	25 yıl	24 yıl
Ö5	Kadın	34	Matematik	Doktora	10 yıl	10 yıl
Ö6	Erkek	40	İngilizce	Lisans	18 yıl	18 yıl
Ö7	Kadın	49	Konaklama Seyahat Hizmetleri	Lisans	21 yıl	16 yıl
PD1	Erkek	29	PDR	Yüksek Lisans	8 yıl	3 yıl
PD2	Kadın	32	PDR	Lisans	10 yıl	10 yıl
PD3	Erkek	57	Eğitim Yönetimi	Lisans	32 yıl	32 yıl
PD4	Erkek	35	Felsefe	Yüksek Lisans	15 yıl	12 yıl
PD5	Kadın	32	PDR	Lisans	9 yıl	6 yıl
PD6	Kadın	28	PDR	Lisans	7 yıl	2 yıl
PD7	Kadın	30	PDR	Lisans	9 yıl	5 yıl
OM1	Kadın	45	Müzik	Lisans	23 yıl	19 yıl
OM2	Erkek	44	Bilişim Teknolojileri	Lisans	20 yıl	20 yıl
OM3	Kadın	39	İngilizce	Lisans	15 yıl	9 yıl
OM4	Kadın	50	Sağlık Hizmetleri	Lisans	29 yıl	29 yıl
OM6	Erkek	45	Tarih	Lisans	18 yıl	18 yıl
OM7	Erkek	42	Bilişim Teknolojileri	Lisans	18 yıl	11 yıl
Toplam	20					

Verilerin Toplanması

Araştırma verileri 2022 yılının Aralık ayı içerisinde toplanmıştır. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünden (441504 sayılı) etik kurul izni ile Bilecik İl Millî Eğitim Müdürlüğünden uygulama izni (26.12.2022 tarihli ve E-21174680-604.01.01-66844538 sayılı) alınmıştır. Alınan izinler doğrultusunda her bir katılımcıyla ayrı olacak şekilde ön görüşme tarihi belirlenmiştir. Ön görüşmede katılımcılara araştırma süreci hakkında sözlü bilgilendirilme yapılmış ve kendilerine yazılı bilgilendirilme Onam Formu sunulmuştur. Araştırmanın amacı ve araştırma sürecinde kişisel bilgilerin gizliliğinin korunacağı katılımcılarla paylaşılmıştır. Katılımcıların onayı alındıktan sonra görüşmeler ortak belirlenen tarihlerde, anne ve babası boşanmış lise öğrencilerinin öğrenimine devam ettiği okullarda yürütülmüştür. Gizlilik ilkeleri çerçevesinde yürütülen görüşmeler yüz yüze olarak okulların psikolojik danışma ve rehberlik servisleri ile okul yöneticilerinin odalarında gerçekleştirilmiştir.

Araştırma kapsamında her bir paydaş için ayrı hazırlanmış, üç adet yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formlarının hazırlanma sürecinde öncelikle ilgili alan yazını taranarak soru havuzu oluşturulmuştur. Belirlenen soru havuzundan araştırmanın amacına uygun olarak taslak görüşme formları

hazırlanmıştır. Taslak görüşme formları araştırmacı tarafından farklı günlerde tekrar değerlendirilerek soruların amaca uygunluk, anlaşılırlık, yönlendiricilik ve sıralanışı değerlendirilmiştir. Görüşme formları şekillendirilirken uzman kişilerden destek alma ve pilot çalışma yapma önerildiği için (Akman-Dömbekci & Erişen, 2022) ikinci taslak görüşme formları psikolojik danışmanlık ve rehberlik bölümünde doktora öğrenimine devam eden, nitel araştırma yöntemleri dersi almış iki ayrı uzman görüşüyle tekrar gözden geçirilmiştir. Görüşme formlarına son hâlini vermeden önce dâhil olma kriterlerini karşılayan üç kişilik katılımcı grubuyla pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulamada gelen dönütler çerçevesinde soruların anlaşılırlığını artırıcı düzenlemeler tamamlanmıştır. Yapılan değerlendirmelerde görüşme sorularına son şekli verilmiştir. Psikolojik danışmanlar ve öğretmenler için hazırlanan görüşme formlarında altı demografik, üç açık uçlu olmak üzere toplam dokuz; okul müdürleri için hazırlanan görüşme formunda ise beş demografik, üç açık uçlu soru olmak üzere toplam sekiz soru bulunmaktadır. Sorular okul müdürleri, öğretmenler ve psikolojik danışmanların anne ve babası boşanmış lise öğrencilerine yönelik tutumlarını belirlemeye yöneliktir. Görüşme sürecinde veri kaybını önlemek adına katılımcıların cevapları ses kaydı cihazına kaydedilmiştir. 10-17 dakika aralığında süren görüşme kayıtları görüşmeyi yapan psikolojik danışman tarafından yazıya dökülmüştür.

Verilerin Analizi

Veriler tümdengelimci bakış açısıyla işleme alınmış ve betimsel analiz yoluyla çözümlenmiştir. Betimsel analizde amaç, verilerin araştırma sorularıyla ilişkili ve kuramsal altyapısı olan temalara göre özetlenerek yorumlanmasını sağlamaktır (Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu amaçla öncelikle alan yazını taranarak çalışmanın kavramsal çerçevesi belirlenmiştir. Kuramsal altyapıya dayanarak veri analizi için bir tema listesi hazırlanmıştır. Çalışmada anne ve babası boşanmış lise öğrencilerine yönelik tutumları belirlemek amaçlandığı için tutumları oluşturan düşünce, duygu ve davranış temaları oluşturulmuştur. Katılımcıların düşünce, duygu ve davranışlarını tanımlayan temalar, kendi içlerinde alt temalara ayrılmış ve kod listeleri belirlenmiştir. Oluşturulan her bir kod kendi içinde düzeylere ayrılmıştır. Verilerin analizi sürecinde gizliliğin sağlanması amacıyla öğretmenler (Ö), psikolojik danışmanlar (PD), okul müdürleri (OM) kısaltmaları kullanılarak tanımlanmıştır. Ayrıca her bir paydaşa kendi grubu içinde sıra numarası verilmiştir. Veri analizi için oluşturulan yapının ardından verilerin kodlanması aşamasına geçilmiştir. Bu aşamada veriler, ilgili tema ve kod listeleriyle eşleştirilmiştir. Belirlenen yapı dışında kalan verilerse analize dâhil edilmemiştir. Verilerin kodlanma aşamasında görüşme kayıtları araştırmacı tarafından üç kez incelenerek hatalı kodlamanın önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ayrıca verilerle temaların eşleşme sürecinde psikolojik danışmanlık ve rehberlik bölümünde doktora öğrenimine devam eden, nitel araştırma yöntemleri dersi almış uzman görüşüne başvurulmuştur. Veriler uzmanlar tarafından ayrı zaman dilimlerinde incelenerek kuramsal altyapı çerçevesinde önceden belirlenen temalarla eşleştirilmiştir. Daha sonra uzmanların eşleştirdikleri veriler ile temalar karşılaştırılarak temalara ilişkin ortak anlayış oluşturulmuştur. Yapılan değerlendirmeler sonucunda okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış lise öğrencilerine yönelik tutumları belirlenmiştir. Verilerin düzenli ve sistematik biçimde sunulması amacıyla MAXQDA programı kullanılmıştır. Kodlanan veriler bulgular bölümünde betimlenmiş ve doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Son aşamada betimlenen bulgular alan yazını kapsamında yorumlanmıştır.

Çalışmanın İnandırıcılığı

Araştırmanın inandırıcılığını desteklemek amacıyla tüm çalışma sürecinde çeşitleme yöntemine başvurulmuştur (Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu amaçla öncelikle veri doygunluğuna erişene kadar her bir paydaşla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşme sorularına verilen yanıtlarda açık ve anlaşılır olunmadığının düşünüldüğü noktalarda katılımcı teyidine başvurulmuştur. Araştırmanın planlanma, yürütülme ve raporlaştırılma süreçleri doktora öğrenimine devam eden, nitel araştırma yöntemleri dersi almış üç uzmanın iş birliğiyle tamamlanmıştır. Ayrıca araştırmayı şekillendiren tüm aşamalar ayrıntılı betimlenmiş ve bulgular doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Yapılan işlemler yoluyla çalışmanın inandırıcılığı desteklenmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Araştırmada okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik tutumları belirlenmiştir. Bu doğrultuda öğretmenler, psikolojik danışmanlar ve okul müdürlerinin anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik tutumları ortak düşünce, duygu ve davranış başlıkları altında ele alınmıştır.

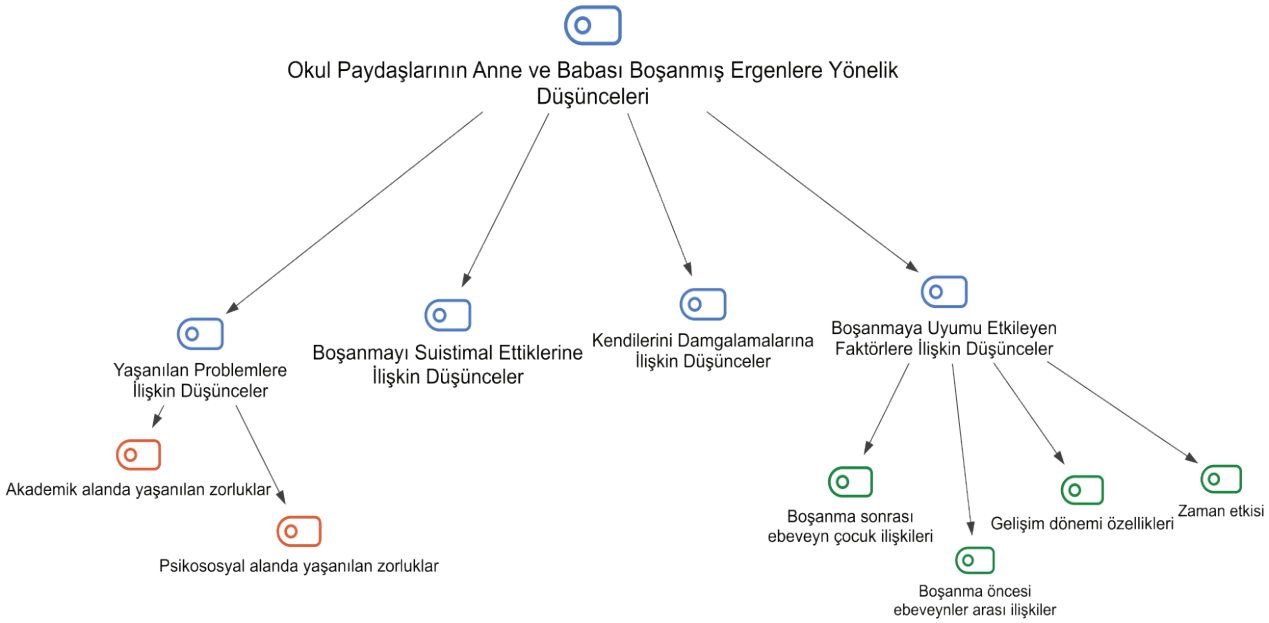
Aşağıda bu başlıklara ve bu başlıklar altında yer alan ana temalar ile alt tema içeriklerine detaylı biçimde yer verilmiştir.

Okul Paydaşlarının Anne ve Babası Boşanmış Ergenlere Yönelik Tutumları

Okul paydaşlarının anne babası boşanmış ergenlere yönelik tutumları düşünce, duygu ve davranışlar olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır.

Okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik düşünceleri

Araştırmada okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik düşünceleri kapsamında dört alt tema elde edilmiştir. Elde edilen bulgular Şekil 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1. Okul Paydaşlarının Anne ve Babası Boşanmış Ergenlere Yönelik Düşünceleri

Şekil 1'de görüldüğü gibi yaşanılan problemlere ilişkin düşünceler, boşanmayı suistimal ettiklerine ilişkin düşünceler, kendilerini damgalamalarına ilişkin düşünceler ve boşanmaya uyumu etkileyen faktörlere ilişkin düşünceler olmak üzere dört alt tema elde edilmiştir. Yaşanılan problemlere ilişkin iki yapıya ulaşılırken boşanmaya uyumu etkileyen faktörlere yönelik dört yapıya ulaşılmıştır. Bu kapsamda ulaşılan bulgular sırasıyla aşağıda açıklanmaktadır.

Okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış ergenlerin yaşadıkları problemlere ilişkin düşünceleri: Okul paydaşları anne ve babası boşanmış ergenlerin yakın ilişkiler kurmada güçlük, yaşı büyük karşı cinsle flört ilişkisine eğilim veya karşı cinse ön yargı besleme, öz güven eksikliği, dikkat dağınıklığı, yalnızlık ve suçluluk hissi, içe kapanma, saldırgan tutum, akademik motivasyon düşüklüğü, riskli ve dürtüsel davranışlara yönelim, velayeti bulunduran ve bulundurmayan ebeveynle kurulacak iletişime yönelik endişeler, ebeveyn düşmanlığı, ekonomik belirsizliklere yönelik kaygı ile karakterize olan psikososyal (f=28) ve akademik (f=12) alanlarda zorluklar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. İfadelere ilişkin örnekler şu şekildedir:

"*Derslerde bu çocuklar daha dalgın, daha dikkati dağınık, daha önemsemiyor dersleri ve akademik başarıyı da tabii bu çok etkiliyor. Akademik başarıyı direkt etkiliyor. Yani muhtemelen çocuğun kafasında binbir türlü başka düşünce de var. Ders çalışmak arka planda kalıyor olabilir, anlayış gösterilebilir tabi ki… akademik olarak çok etkileniyorlar."* (Ö5, Kadın, 34 yaş).

"Çevreyle de iletişim kuramıyorlar. Ya da hani o anne babanın eksikliğini, arkadaşına karşı yaşayacağını düşünüyor." (Ö2, Kadın, 46 yaş).

"*Akademik anlamda bir kısmının başarısı çok düşük. Yani belki de yüzde 60'lık 70'lik kesiminin başarısı gerçekten düşük oluyor. Genelde ders çalışma alışkanlıkları zayıf oluyor ya da geleceğe dair özellikle bir hayal, umut vesaire olmuyor."* (PD6, Kadın, 28 yaş).

"*Akademik olarak tabii ki etkiliyor. Yani doğal olarak öz güven problemi yaşıyorsa çocuğun akademik düzeyini de olumsuz etkileyebiliyor. Genelde lise düzeyinde zaten çalkantılı bir dönemde oldukları için çocukların bir yandan eğitim süreçlerini olumsuz etkilemiş, devamsızlık yapmaya başlayabiliyor. Ders başarısı kesinlikle düşmeye başlıyor. Genel anlamda böyle."* (PD4, Erkek, 34 yaş).

"*Ergen olmanın verdiği sıkıntıyla hani buraya birebir görüşme esnasında bile çağırmış olsam sıkıntı yaşıyorlar, bu hani sorunlarını anlatmak istemiyorlar gibi bir tavır içerisinde olduklarını hissettim."* (PD3, Erkek, 57 yaş).

"*Tabii bu öğrencilerimizin bizim dikkatimizi çeken en önemli özelliği çocukların bir ilgiye, bir anne baba şefkatine ihtiyaçları olduğu direkt gözümüze çarpıyor. Bu noktada bizler öğretmenler olarak, okul idarecileri olarak, rehber öğretmenlerimiz olarak çocukların yanında olmaya gayret gösteriyoruz. Ama ilk dikkatimizi çeken şey öğrencilerin ilgiye ihtiyaçlarının olduğu."* (OM2, Erkek, 44 yaş).

Okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış ergenlerin boşanmayı suistimal ettiklerine ilişkin düşünceleri: Okul paydaşları anne ve babası boşanmış ergenlerin boşanmayı suistimal ettiklerini (f=10) ifade etmişlerdir. Bu çocukların isteklerini elde etme amaçlı talebini karşılayan ebeveynine yaklaştıkları, istekleri karşılanmadığında velayeti kendinde bulunduran ebeveynlerini terk etmekle tehdit ettikleri, okuldaki sorumluluklarını yerine getirmemek, not istemek ve olumsuz davranışlarının hoş görülmesi için, boşanmayı koz olarak kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. İfadelere ilişkin örnekler şu şekildedir:

"*Şimdi sınıftaki örnekleri düşündüğümde bazılarının durumu kendilerine avantaj olarak çevirmeye çalıştığını, iki taraftan da nemalandıklarını görüyorum. Mesela bir öğrencimizde bunu gözlemliyorum. Bir şekilde iki taraftan şımartılıyor bu da onun avantajı hâline dönebiliyor. Annesinin izin vermediği bir şeyi babasının üzerinden ya da babasının izin vermediği bir durumu annesine paslayıp, bu şekilde kendi gemisini yürütüp bu durumu avantaja da çevirebiliyor. Ben zaten boşanmış bir ailenin çocuğuyum gibi sorumluluklarından da kaçmak için bir fırsat olarak görüyor."* (Ö1, Kadın, 37 yaş).

"Yani meslek lisesi olması mı bilmiyorum ama benim öğrencilerimde şey algısı da var; annemden ne koparırsam babamdan ne koparırsam.. Yani izin alacaksa işte babasının vermediğinde annesi izin verebiliyor." (PD2, Kadın, 32 yaş).

"Atıyorum annenin yanındaysa babayı kullanabiliyor, babamın yanındayım ya da işte oraya giderim tarzında bu tür tehdit unsurları olabiliyor. Böyle öğrencilerim var." (OM4, Kadın, 50 yaş).

Okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış ergenlerin kendilerini damgalamalarına ilişkin düşünceleri: Okul paydaşları, anne ve babası boşanmış ergenlerin bireysel uyumları istendik düzeyde olsa da boşanma konusunu konuşmaktan kaçındıklarını, aile konusu açıldığında utandıklarını, boşanmayı sakladıklarını ve yaşanılan durumdan kendilerini sorumlu tuttuklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların cevapları kendini damgalama (f=5) teması altında sunulmuştur. İfadelere ilişkin örnekler şu şekildedir:

"Arkadaşlarıyla bunu paylaşmamış olanlar var, ilk defa bunu orada dile getirmiş olanlar var. Yani çekiniyorlar sanki anne baba ayrılığının kötü bir şey olduğunu düşünüyor gibi bir tepkiydi benim algıladığım." (Ö2, Kadın, 46 yaş).

"Mesela hocam diyor, utanıyorum bunları size anlatmak için diyor. Bu çocuk farklı bir boyuttan bakıyor. Hani, kendiyle ilgili bir problem yok. Okulda gayet uyumlu bir çocuk ama ailesiyle ilgili bir şey sorulduğunda hemen içe kapanabiliyor. Kendini kapatma eğilimine giriyor, utanıyor." (PD2, Kadın, 32 yaş).

"Tabii hiç boşanma konusuna girmek istemiyorlar. Aşırı utanıyorlar." (OM7, Erkek, 47 yaş).

Okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış ergenlerin boşanmaya uyumlarını etkileyen faktörlere ilişkin düşünceleri: Okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış ergenlerin boşanmaya uyum sürecinde boşanma sonrası ebeveyn çocuk ilişkilerini (f=5), boşanma öncesi ebeveynler arası ilişkileri (f=4), içinde bulunan gelişim dönemi özelliklerini (f=3) ve boşanmanın üzerinden geçen zamanı (f=4) belirleyici buldukları görülmüştür.

Bu araştırma grubunda yer alan okul paydaşları boşanma sonrası çocukları için bir araya gelen, sağlıklı iletişimi sürdüren, çocuklarına ihtiyaçları olan ilgiyi sunan ebeveynlerin boşanmaya uyum sürecini hızlandırdıklarını düşünmektedirler. Öte yandan ebeveynlerin birbirlerini diğer ebeveyne karşı kötülemeleri, çocuğun ebeveynlerden birini seçme konusunda zorlanması veya anneanne/babaanne ve dede ile yaşamak zorunda bırakılması gibi davranışların boşanmaya uyumu geciktirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Boşanma öncesi ise ebeveyn ilişkilerinde çatışmalara şahit olan çocukların boşanmayı olumsuz bir durum yerine olumlu bir karar olarak gördükleri, boşanma sonrası ferahladıkları, bu durumun boşanmaya uyumu kolaylaştırdığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca boşanmanın üzerinden geçen zamanın da ergenlerin boşanmaya uyum sürecini kolaylaştırdığı görülmüştür. Ebeveynlerinin boşanmasının üzerinden hatırı sayılır miktarda zaman geçen ergenlerin boşanmayı normalleştirdikleri, boşanmanın yeni gerçekleştiği durumlarda ise ergenlerin travmatik yaşantı tepkileri verdikleri gözlenmiştir. Ayrıca lise döneminde ebeveyn ayrılması yaşayan ergenlerin boşanmayı daha çabuk kabullendikleri, ayrılmanın gerekçelerini sağlıklı değerlendirebildikleri ve anlayışlı bir tutum sergiledikleri ifade edilmiştir. Diğer yandan, katılımcılar ergenlerin savunmasız konumda ve korunmaya muhtaç yapıları itibarıyla içinde buldukları gelişim döneminin boşanmaya uyum süreci için risk oluşturduğunu vurgulamışlardır. İfadelere ilişkin örnekler şu şekildedir:

"Boşanmış çocuklarda aslında tek tip bir karakter değişimi veya bir analiz yapmak yanlış. Bazı çocuklarda negatif etki görülüyor. Evet, fazlasıyla görülen çocuk daha fazla belki ama olumlu yönde de negatif ve olumlu yönde etkiler gördüğümüz çocuklar da olmadı değil. Yani şöyle söyleyeyim, anne babası ailede gerçekten sorun yaşayan ve bunu sürekli şahit olan bir öğrencinin anne baba boşandıktan sonra daha bir ferahlamış, rahatlamış olduğunu görmüşlüğüm var." (Ö6, Erkek, 40 yaş).

"Boşanmaya uyum süreci şöyle mesela bazı öğrencilerin çok önceden boşanmış öğrenciler var anne babası… Hani onlar mesela artık bunu normalleştirmişler. Yani rahatlar, normal bir süreçmiş gibi düşünüyorlar." (PD5, Kadın, 32 yaş).

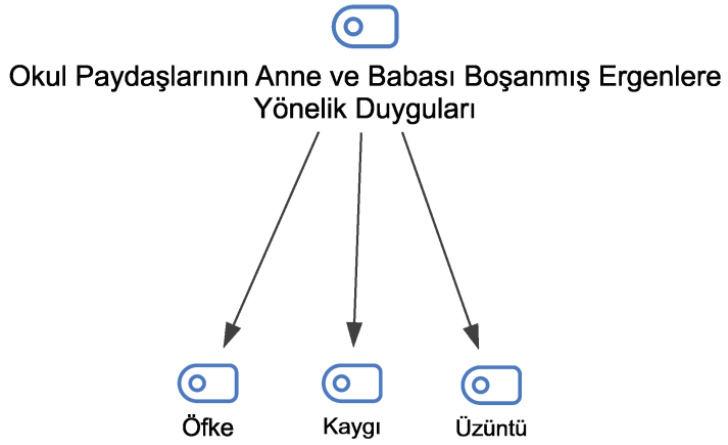
"*Huzursuz bir aile içerisinde yetişen çocuk olmaktansa ayrılmış aile çocuğu olmak belki daha kolaydır bakıldığında ama bizde her iki gruptan da öğrenci var. Yani anne baba ayrıldığı hâlde çocuk hem anneyle hem babayla çok güzel iletişim kurabilen öğrencilerimiz de var. Ama bunun tersi de var. Yani anne baba ayrıldıktan sonra çocuklarının daha fazla zorluk yaşayabildiğini görüyorum."* (OM4, Kadın, 50 yaş).

"…boşanma çok zor bir olay ve ağırlıklı olarak hani ebeveynlerin boşanmayı pek iyi becerebildiklerini düşünmüyorum çünkü aile boşanmış olsa bile çocuğun bir annesi bir babası var ama tutarlı davranmıyorlar, birbirlerini kötülüyorlar ebeveynler çocuklara karşı… Özellikle lisedeki öğrencilerin bundan çok etkilendiğine şahit oldum. O yüzden onlar için üzülüyorum mesela." (PD1, Erkek, 29 yaş).

"Yani küçük yaşta boşanan ebeveynlere sahip olan öğrencilerin genellikle anne ve babasından birisiyle yaşamasına bağlı olarak diğerinin özlemini çekiyor ya da ailenin yönlendirmesine göre ona karşı ön yargıları olabiliyor. Görüşmek ya da görüşmemek isteyebiliyor, nefret edebiliyor. Lise yaşlarında anne babası ayrılan öğrenciler daha çok bunu olumlu kabullenebiliyor. Ya da anne ve babasının boşanma gerekçelerini daha sağlıklı değerlendirip boşanmaları haklı bulabiliyor. Yani daha anlayışla karşılayabiliyor." (PD4, Erkek, 35 yaş).

Okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik duyguları

Araştırmada okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik duyguları kapsamında üç alt tema elde edilmiştir. Elde edilen bulgular Şekil 2'de gösterilmektedir.

Şekil 2. Okul Paydaşlarının Anne ve Babası Boşanmış Ergenlere Yönelik Duyguları

Şekil 2'de görüldüğü gibi öfke, kaygı, üzüntü olmak üzere toplam üç alt temaya ulaşılmıştır. Bu kapsamda ulaşılan bulgular sırasıyla aşağıda açıklanmaktadır.

Okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik en yoğun hissettikleri duygular üzüntü (f=16), kaygı (f=7) ve öfke (f=1) olarak belirlenmiştir. Katılımcılar çatışmalı ebeveyn ilişkisine şahit olan, yönlendirilmeye ihtiyaç duydukları zamanlarda yalnız bırakılan, başa çıkılması zor bir durumla karşı karşıya kalan, hassas ve düşük öz güvenli yapıya sahip, ebeveynleriyle bir arada bulunmaktan mahrum olan, derslerde aileler hakkında soru yöneltildiğinde 'ailem yok' cevabı veren bu ergenler için üzüntü duyduklarını ve onlarla empati kurarak mağduriyetlerini hissetmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar ebeveynleri boşanmış ergenlerin, yaşadıkları eksiklikleri tamamlamaları, boşanma sürecinde karşılaştıkları belirsizliklerle başa çıkmaları (velayeti kimin alacağı, şehir değişikliği, mahkeme süreci vb.), boşanma sonrası zorlu sürece uyum sağlamaları, ihtiyaç duydukları ilgiyi sosyal çevrelerinde aramaları, akran yönlendirmesine açık olmaları, ilgi eksikliğinin akademik başarısızlıkla sonuçlanması, parçalanmış aile örüntüsünü devam ettirmelerini engelleyememe, ayrıca bu ergenleri topluma kazandıramama, bağımlılıklardan koruyamama bakımından kaygılandıklarını vurgulamışlardır. Diğer yandan bu çocukların sorumluluklarını yerine getirmemeleri karşısında öfkelendikleri görülmüştür. İfadelere ilişkin örnekler şu şekildedir:

"Mesela ben bir İngilizce öğretmeniyim, derslerimizin çoğunda cümle kurarken aile üzerinde cümleler kurmamız gerekiyor, başlangıç seviyesi İngilizcesinde. Ee annenin adı nedir, babanın adı nedir? diye sorduğumuzda çocuk benim babam, annem ayrı veya yok dediği zaman biz gerçekten burada büyük bir sorun, utanç veya üzüntü duyuyoruz. Çocuk da kendini rencide edilmiş hissediyor. Bu anlamda bunları çok takip etmemiz ve bilmemiz gerektiğini düşünüyorum açıkçası..." (Ö6, Erkek, 40 yaş).

"*Öncelikle bir kaygı duymama sebep oluyor. Kafamdan o dediğim genelde risk grupları vesaireler direk geçiyor ve bu çocuk hani buna dâhil olabilir, riskleri olabilir, çevresi ya da kendi davranışlarında problemler görülebilir şeklinde düşünüyorum."* (PD6, Kadın, 28 yaş).

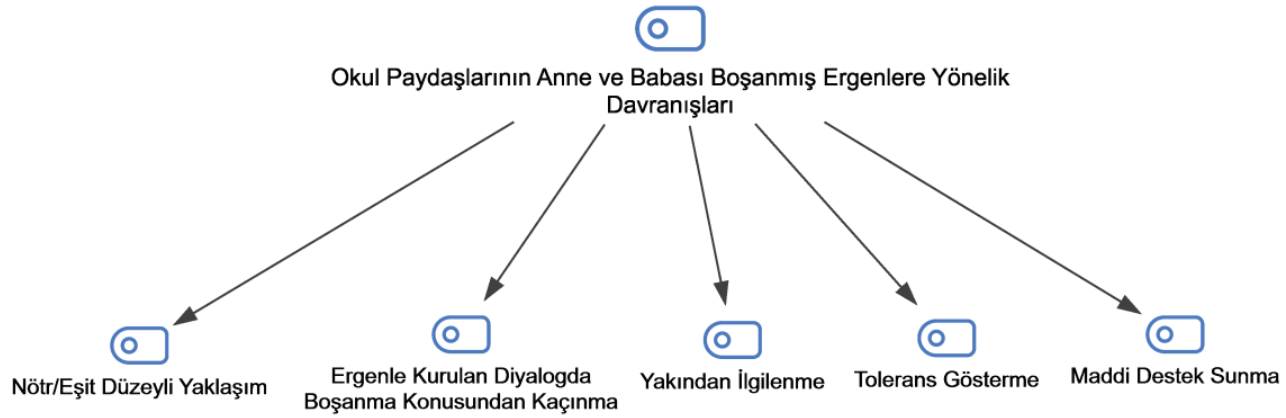
"*Sonuçta üzüntü olarak düşünüyoruz, sonuçta hiçbir çocuk anne babasını ayrı olarak görmek istemez. Eve gittiği zaman ikisini akşam yemeğinde hep birlikte olmak ister."* (OM1, Kadın, 45 yaş).

"*Aslında geleceğini belirleyememe, işte ne bileyim madde bağımlılığına kayma. Eeee ne bileyim toplumda yarın eee o da parçalanmış bir aile kurmasın. Öyle bir kaygımız var."* (OM6, Erkek, 45 yaş).

" ...şey onların disiplinsiz oluşu, sorumsuz oluşu, algılarının düşüklüğü işte odaklanmamaları falan bana çok şey geliyor sinir basıyor, bunlarla uğraşıyorum. Biz böyle değildik ya, bunlar böyle oldukça bana çok şey geliyor yani sorumsuz geliyor." (Ö1, Kadın, 37 yaş).

Okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik davranışları

Araştırmada okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik davranışları kapsamında beş alt tema elde edilmiştir. Elde edilen bulgular Şekil 3'te gösterilmektedir.

Şekil 3. Okul Paydaşlarının Anne ve Babası Boşanmış Ergenlere Yönelik Davranışları

Şekil 3'te görüldüğü gibi nötr/eşit düzeyli yaklaşım (f=5), ergenle kurulan diyalogda boşanma konusundan kaçınma (f=6), yakından ilgilenme (f=12), tolerans gösterme (f=5) ve maddi destek sunma (f=3) olmak üzere toplam beş alt temaya ulaşılmıştır. Bu kapsamda ulaşılan bulgular sırasıyla aşağıda açıklanmaktadır.

Okul paydaşları bu ergenleri sınıf içindeki öğrencilerden ayırmadıklarını, olumsuz davranışların çıktılarının her öğrenci için eşit olduğunu, tüm öğrencilere yönetmelik çerçevesinde davrandıklarını, dersin kriterlerinin herkes için eşit olduğunu, bu ergenlere sunulacak yardımın idare kanalıyla olmasını uygun bulduklarını, bu ergenlerin sorunlarına objektif ve çözüm odaklı yaklaşmaya çalıştıklarını belirtmektedirler.

Katılımcıların özellikle anne ve baba kelimelerini aynı cümlede kullanmak yerine ebeveyn kelimesini daha sık kullandıkları, boşanma üzerinde konuşurken kelimeleri titizlikle seçtikleri, bu ergenlerin yaşantılarına duyarlı bir biçimde onlarla iletişim kurdukları, onları incitmemek ve diğer akranlarından ayırmamak adına temkinli davrandıkları, boşanmanın yol açtığı travmayı tetiklemekten çekindikleri ancak çocuğun kendisini açmasına yönelik ifadeler kullanmaya çalıştıkları görülmektedir.

Okul paydaşları ise yaşanılan sorunları çözme konusunda destek olarak, ebeveyn yoksunluğunun hissedildiği zamanlarda ergenlerle empati kurarak, ergenlerin üzüntülü zamanlarında ilgilerini dağıtmaya çalışarak, onları yargılamadan dinleyerek, rehberlik servisine sıklıkla görüşmeye çağırarak, bu çocukların velayetini kendinde bulunduran ebeveyni okula davet ederek, bu çocuklar hakkında diğer paydaşlarla iletişim kurarak, bu çocukları bekleyen olası risklere karşı duyarlı olarak, motivasyonlarını yükseltmeye çabalayarak, devamsızlıklarını takip ederek ve onları sosyal- kültürel faaliyetlere yönlendirerek bu ergenlerle yakından ilgilendiklerini vurgulamışlardır. Farklı bir tema kapsamındaki cevaplara bakıldığında okul paydaşlarının bu çocuklara karşı toleranslı davranışları dikkat çekmektedir. Ebeveynleri boşanmış ergenler ödev gibi sorumluluklarından kaçındıklarında katılımcıların anlayışlı davrandıkları, akranlarına kıyasla bu çocuklara daha az tepki verdikleri ve pozitif ayrımcılık yaptıkları, disiplin kuruluna intikal eden durumlarda olumsuz davranışın sebebi olarak ailevi unsurları öne çıkardıkları görülmüştür. Katılımcıların bu çocuklara kaynak sağlayarak ihtiyaçlarını giderme ile karakterize olan maddi destek sunma ise ulaşılan diğer bir alt tema olarak karşımıza çıkmaktadır. İfadelere ilişkin örnekler şu şekildedir:

"*Yani nötr olabiliriz. Ben genellikle nötr davranmaya çalışıyorum. Öyle hani acıma gibi bir duygular hissetmiyorum. Belki fark etmeden beden dilimde bunu ona hissettiriyor olabilirim diye düşünüyorum. Hatta bunun için de çok gayret ediyorum. Yani bunun evet, tamam anladım üzülüyorsun, ne yapabiliriz şimdi, gibi söylüyorum."* (Ö3, Kadın, 53 yaş).

"(...) Ama bir yerde konuşurken bazen onlara karşı daha hassas konuşuyorum. Hatta mesela sınıfta bazen sohbet ederken işte öyle bir boşanma konusu geçtiğinde onun etkilenebileceğini düşünerek kendimce cümlelerimi daha doğru seçmeye çalışıyorum." (Ö4, Kadın, 47 yaş).

"Yani ekonomik olarak mesela o öğrencinin ekonomik sıkıntıları olduğunu düşündüğümüz için ona daha çok araştırıp ona maddi destek veya kaynak desteği verebiliyoruz bir." (Ö6, Erkek, 40 yaş).

"*Tabii ki rehberlik servisine kendisi birebir de bir ziyaret yapıp bireysel danışma almak istediğinde yaklaşımda bunlar etken olabiliyor. Bir de disiplin kurulu süreçleri oluyor lisede. Belki biliyorsunuzdur, bu süreçte disiplin kurulunda özellikle öğrenci geldiğinde zaten biz psikososyal değerlendirme de yapıyoruz. O değerlendirme içinde ben çocuğun tabii ailevi durumlarını da inceliyorum. Eğer bir davranış gösterirken anne babanın mesela böyle bir durumunun olduğunu ve çocuğun bundan çok etkilendiğini fark edersem tabii bunu disiplin kuruluna bildirmem gerekiyor."* (PD6, Kadın, 28 yaş).

"*Şimdi anne babası boşanmış çocuklara diğer öğrencilerden farklı davranma olayımız yok. Ama ne oluyor? Tabii bu çocuklarımız bizim dezavantajlı grupta gördüğümüz öğrenciler olduğu için bunlarla ilgili yapılacak olan çalışmalarda, özellikle bu ergenliğin getirmiş olduğu anne babanın olmayışı veya boşanmış olması, çocukla ilgilenen kimsenin olmaması gibi durumlarda otomatik olarak biz tabi devreye giriyoruz. Ama hiçbir şekilde bu çocuklar işte anne babası ayrılmış, size karşı farklı, onlara karşı farklı hayır(...) Bizim de bağlı olduğumuz yönetmelikler var, kanunlar var. Okulun idaresinde kullandığımız veyahut da bir öğretmenin derste kullandığı kriterler vardır. "* (OM2, Erkek, 44 yaş).

"Yani ben bu çocuklara ekstradan ne şekilde özellikle dikkat ediyorum. Devam devamsızlıklarını çok dikkatli bir şekilde takip ediyorum. Devamsızlıktan kalabilecek seviyeye gelmeden önce muhakkak velilerle ikisiyle ayrı ayrı velayet birinde olmasa bile birine ulaşamıyorsam diğerine ulaşıyorum." (OM4, Kadın, 50 yaş).

Sonuç

Okul paydaşlarının düşüncelerine bakıldığında bu düşüncelerin; anne ve babası boşanmış ergenlerin yaşadıkları problemler, boşanmaya uyumlarını etkileyen faktörler, boşanmayı suistimal etmeleri ve kendilerini damgalama temaları etrafında şekillendiği görülmektedir. Düşünceleri tanımlayan dört alt temanın her bir paydaş için ortak olduğu söylenebilmektedir. Paydaşlar anne ve babası boşanmış ergenlerin psikososyal ve akademik alanlarda problemler yaşadıklarını, boşanmaya uyum süreçlerinin çeşitli faktörlerden etkilendiğini, boşanmayı kendi çıkarlarına yönelik kullandıklarını ve boşanmış aile çocuğu olmaktan dolayı kendilerini damgaladıklarını düşünmektedirler. Bu bağlamda düşünceleri belirleyen alt temalara dair paydaş görüşlerinin ortak olduğunu söylemek mümkündür. Diğer yandan, paydaşlar arasında anne ve babası boşanmış ergenlerin boşanmaya uyum süreçlerini etkileyen faktörlere ilişkin görüş farklılıkları bulunmaktadır. Öğretmenler ve psikolojik danışmanların boşanmaya uyum süreçlerini etkileyen faktörlere ilişkin görüşleri; boşanma sonrası ebeveyn-çocuk ilişkileri, gelişim dönemi özellikleri, boşanmanın üzerinden geçen zaman, boşanma öncesi ebeveynler arası ilişkiler olmak üzere dört kategoride sıralanabilmektedir. Okul müdürlerinin boşanmaya uyumu etkileyen faktörlere ilişkin görüşleri ise boşanma öncesi ebeveynler arası ilişkiler ve boşanma sonrası ebeveyn- çocuk ilişkileri olmak üzere iki kategori etrafında toplanmaktadır. Tüm paydaşlar boşanma öncesi ebeveyn ilişkileri ile boşanma sonrası ebeveyn- çocuk ilişkilerinin boşanmaya uyumu etkilediğine yönelik hemfikirdir. Diğer yandan, okul müdürlerinden farklı olarak öğretmenler ve psikolojik danışmanlar boşanmaya uyum sürecinde gelişim dönemi özellikleri ve boşanmanın üzerinden geçen zamanın da etkili olduğunu ileri sürmektedirler.

Alan yazını incelendiğinde anne ve babası boşanmış ergenlerin psikososyal ve akademik alanlarda zorluklar yaşadıkları, boşanmaya uyum süreçlerinin çeşitli faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösterdiği, boşanmayı kendi çıkarlarına yönelik kullandıkları ve boşanmış aile çocuğu olmaktan dolayı utandıklarına ilişkin bulgular söz konusudur (ASAGEM, 2011; Iqbal vd., 2021; Kahraman, 2016; Kasuto, 2017; Odis, 2021; Yanar & İlhan, 2022). Bu bakımdan araştırma bulgularıyla alan yazınının tutarlı olduğu söylenebilmektedir.

Araştırmada okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış ergenlerin yakın ve sosyal ilişkiler geliştirmede güçlük, içselleştirme ve dışsallaştırma davranışları, akademik güdülenme eksikliği ile karakterize olan psikososyal ve akademik alanlarda zorluklar yaşadıklarını düşündükleri belirlenmiştir. Bu çalışmanın bulgularıyla benzer şekilde alan yazınında boşanmış aile çocuklarının derslere ilgilerinin azaldığı, akademik başarılarının boşanma sürecinden olumsuz etkilendiği, benlik saygılarının azaldığı, riskli ve saldırgan davranışlara yönelim potansiyellerinin arttığı, öfke sorunları yaşadıkları, güven düzeylerinin düştüğü, sosyal etkinliklere katılımda isteksiz davrandıkları (Altunkaya, 2010; Iqbal vd., 2021; Jeynes, 2006; Karakaya, 2018; Morrison vd., 2017; Taylor & Andrews, 2009; Ver Ploeg, 2002) belirtilmektedir. Genel olarak, boşanmanın ebeveynler ile çocuk arasında kurulan ilişkiyi ve fiziksel ihtiyaçların giderilmesine katkı sağlayan ekonomik koşulları değiştirmesi bakımından, çocukların psikolojik gelişimleri üzerinde doğrudan yansımaları olduğu kabul edilmektedir (Kim, 2011). Nitekim aile, çocukların psikolojik ve fiziksel ihtiyaçlarını karşıladıkları, sosyal davranış denemeleri yaptıkları önemli bir yapıdır (Iqbal vd.,2021). Boşanma sonucunda dağılan aile sistemi ergenlerin ait hissettikleri güvenli bir ortamın varlığından mahrum kalmaları anlamını taşıyabilmektedir. Dolayısıyla anne ve babası boşanmış ergenlerin yalnız hissetmeleri, içe kapanmaları, aidiyet geliştirmek amacıyla bağımlılıklara yönelmeleri, boşanmaya bağlı suçluluk, utanç, kaygı gibi duygular hissetmeleri, yaşadıkları zorlu sürece eşlik eden konsantrasyon kaybı yaşamaları ve buna bağlı olarak akademik başarıda düşüş ile karşı karşıya kalmaları olağan kabul edilebilir. Ergenlerin zamanlarının önemli bir kısmını okulda geçirdikleri düşünüldüğünde ise boşanma gibi zorlayıcı bir yaşantının davranışsal, duygusal, sosyal ve akademik çıktılarının okul paydaşları tarafından takip edildiği söylenebilmektedir. Özellikle psikolojik danışmanlar her yıl kasım ayı içerisinde sınıf rehber öğretmenleri aracılığıyla okul risk haritasının oluşturulmasına rehberlik ederler. Okul risk haritası belirlenirken anne ve babanın ayrı yaşaması öğrencinin risk grubunda tanımlanmasına kriter oluşturur. Risk grubunda yer alan öğrencilerse yıl boyunca okul paydaşlarının iş birliğinde takip edilerek ihtiyaç duyduklarında desteklenir. Bu nedenle, okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış ergenlerin yaşadıkları problemlere hâkim oldukları söylenebilmektedir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış ergenlerin boşanmaya uyum süreçlerini etkileyen faktörlere ilişkin düşünceleridir. Okul paydaşları, bu ergenlerin boşanmaya uyum süreçleriyle boşanma sonrasında sağlıklı sürdürülen ebeveyn- çocuk ilişkilerinin, boşanma öncesi ebeveynler arası çatışmalı ilişkilerin, boşanma üzerinden geçen zamanın ve içinde bulunulan gelişim dönemi özelliklerinin ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Tüm paydaşlar, boşanma sonrası sağlıklı biçimde sürdürülen ebeveyn- çocuk ilişkilerinde ergenin fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasının boşanmaya uyumu hızlandırdığını düşünmektedirler. Bu bulguyla benzer şekilde, boşanma gibi zorlayıcı bir durum karşısında ebeveynlerin birbirlerini ergene karşı kötülemedikleri, ergenin yararını gözeterek bir arada bulunabildikleri ve ergenle iletişimlerini sürdürdükleri bir ortamın uyum sürecini desteklediğine ilişkin görüşler alan yazınında mevcuttur (Koerner vd., 2002).

Boşanma öncesinde ise ebeveynler arası çatışmaların varlığının boşanmaya uyumu kolaylaştırdığı konusunda okul paydaşları arasında fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Öğretmenler ile psikolojik danışmanlar, ergenlerin boşanma öncesinde anne ve babaları arasında devam eden anlaşmazlıklardan yorulduklarını, huzursuz ortamdan uzaklaşmak için boşanmayı desteklediklerini ve buna bağlı olarak, boşanmaya hızlıca uyum sağladıklarını belirtmişlerdir. Güven duygusunun çocuğa aşılanmasının beklendiği aile sisteminde süreğen çatışmaların varlığı stres faktörü olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla, boşanma süreci ergenler için stres faktörlerinden kurtulmak anlamını taşıyabilmekte ve ergenlerin gelişimleri üzerinde beklenin aksine olumlu yansımaları olabilmektedir. Alan yazınına bakıldığında ebeveynleri boşanmış çocukların sorumluluk alma, bağımsız kararlar alabilme ve sorunlarla başa çıkabilme becerilerinin daha

hızlı geliştiği belirtilmektedir (Sever vd., 2007). Bu açıdan, çatışmalı evliliğin doğurgusu olan boşanma sürecinin ergenlerin olgunlaşmalarını destekleyici bir işlev üstlendiği söylenebilir. Okul müdürleri ise çatışmalı bir ilişki sonucu ebeveynleri boşanan ergenlerin süreci yönetmekte zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Ebeveynler arası çatışmaların ergenleri yıpratması (Öngider, 2006) ve ergenlerin boşanma hakkında ihtiyaç duydukları bilgiye ve desteğe erişememesi (Sun, 2001) durumları ele alındığında bu çocukların boşanmaya uyumlarının gecikeceği düşünülebilmektedir. Sonuç olarak öğretmenler ve psikolojik danışmanlar öğrencilerin bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimlerini okul müdürlerine kıyasla daha yakından takip edebilmektedirler. Okul müdürleriyle öğrenci karşılaşmaları ise çoğunlukla olumsuz durumlar sonucunda meydana gelmektedir. Bu açıdan okul müdürleri öğrencilerin istenmedik davranışlarını boşanma gibi risk durumlarının varlığıyla bağdaştırabilmektedir. Dolayısıyla öğretmenler ve psikolojik danışmanların öğrencilerin boşanmaya uyumlarını süreç olarak izledikleri, okul müdürlerinin ise olumsuz davranışların bir nedeni olarak gördükleri söylenebilmektedir.

Okul müdürleri dışındaki paydaşlar boşanmaya uyum sürecinde ergenlerin içinde bulundukları gelişim dönemi özellikleri ile boşanmanın üzerinden geçen zamanın da etkili olduğunu belirtmişlerdir. Benzer biçimde alan yazınında ilerleyen zamanla birlikte boşanmanın birey üzerinde olumsuz yansımalarının azaldığı bulgularına rastlanmaktadır (Perrig-Chiello vd., 2014). Bilişsel gelişim, psikolojik olgunluk ve yeni düzene uyumun zaman içerisinde ilerleme göstereceği varsayımıyla uyum sürecinin hızlanacağı düşünülebilir. Ergenlik döneminde boşanmayla karşı karşıya kalan bireylerin uyum sağlama sürecinde, içinde bulundukları gelişim döneminin etkileri konusunda farklı fikirler bulunmaktadır. Boşanmaya uyum konusunda öğretmenlerin, ergenlik döneminin kendine özgü inişli çıkışlı yapısından kaynaklı olarak, boşanmanın ergenler için risk oluşturduğunu belirttikleri görülmektedir. Özellikle ergenlerin beyin gelişimlerinin tamamlanmamasından kaynaklı olarak dürtüsel davranışlar ve aidiyet ihtiyacını karşılamaya dönük sosyal ortam arayışında bulundukları bilinmektedir (Santrock, 2012). Dolayısıyla boşanma sonrası ergenlerin sigara, teknoloji ve alkol bağımlılıkları geliştirmeleri, intihara yönelmeleri, yaşı büyük kişilerle ilişki yaşamaları, antisosyal davranışlar sergilemeleri risklerine karşı korunmaya ihtiyaç duydukları düşünülebilir. Psikolojik danışmanların ise ergenlerin boşanmayı gerçekçi değerlendirdiklerini ve kabullenme sürecine hızlı geçiş yaptıklarını ifade ettikleri dikkat çekmektedir. Bebeklik ve çocukluk dönemlerine kıyasla ergenlik döneminde muhakeme yapabilme, karar verebilme, sorumluluk alabilme, eleştirel düşünebilme gibi işlevlerde gelişmeler gözlenmektedir (Santrock, 2012). Bu bağlamda, ergenlerin boşanma konusunu objektif bir çerçeveden değerlendirebilecek potansiyele sahip oldukları düşünülebilir. Öğretmenler ve psikolojik danışmanların ergenlerle daha sık ve doğrudan iletişim hâlinde olmaları, bu çocukları derinlemesine takip etme olanağı sunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında okul müdürlerinin uyum sürecini yalnızca ebeveyn ve çocuk perspektifinde ele almaları anlaşılır bulunmaktadır.

Araştırmada okul paydaşları, ergenlerin boşanmış bir aile çocuğu olmalarını fırsat bilerek öğretmenlerden not istediklerini, okul içindeki istenmedik davranışlarının hoş görülmesini talep ettiklerini, olumsuz tutumlarının sebebi olarak boşanmayı ileri sürdüklerini, ebeveynlerden birinin onay vermediği isteklerini elde etme amaçlı diğer ebeveyni kullandıklarını belirtmişlerdir. Türkaslan (2007) boşanmış aile çocuklarının içinde bulundukları durumu karşı tarafı manipüle etme amaçlı kullandıklarını ileri sürmektedir. Benzer biçimde Üreyen'in (2019) çalışmasında, bu çocukların aile özelliklerini kullanarak sosyal çevrelerini kontrol altında tutmaya çalıştıkları görülmektedir. Diğer yandan, bu araştırmanın bulguları okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik toleranslı davranışlarda bulunduklarını göstermektedir. Böyle olunca da ergenlerin boşanma sonrası kendi çıkarlarını destekleyici toleranslı bir ortamın varlığıyla istenmedik davranışlarının tekrarlanma sıklığının artabileceği sonucuna ulaşılabilmektedir. Bu ergenlerin okul ortamında diğer akranlarından dezavantajlı oldukları düşüncesine kapılmalarını engelleyici nötr/eşit düzeyli bir yaklaşıma ihtiyaç duydukları düşünülmektedir.

Okul paydaşlarından edinilen bir diğer bulguya göre anne ve babası boşanmış ergenler boşanma konusunu konuşmaktan çekinmekte ve utanmaktadırlar. Bu bulguya paralel olarak ergenlerin boşanma konusunu sakladıkları, boşanmaya uyum süreçlerinde ihtiyaç duydukları sosyal destekten kaçındıkları görülmektedir (Yanar & İlhan, 2022). Yapılan bir çalışma, boşanmış aile çocuklarının sınıf arkadaşları tarafından dışlandıklarını göstermektedir (Iqbal vd.,2021). Öte yandan, bu çocukların kendilerine özel

bir tutum sergilenmesi yerine normal davranışlar gösterilmesini tercih ettikleri bilinmektedir (Butler vd., 2003). Dolayısıyla, anne ve babası boşanmış ergenlerin olumlu ve olumsuz boyutlarda yer alan abartılı davranışlara maruz kaldıkları ve bu tutumlardan rahatsız oldukları yorumuna ulaşmak mümkündür. Yine toplumda boşanmış aile çocuğu olmanın bir dezavantaj unsuru olarak görüldüğü kanısıyla, bu çocukların yaygın etiketi içselleştirdikleri ileri sürülebilmektedir.

Psikolojik danışmanlar ve okul müdürlerinin anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik duyguları kaygı ve üzüntü olmak üzere iki alt tema etrafında toplanmaktadır. Öğretmenlerin bu ergenlere yönelik duyguları ise kaygı, üzüntü ve öfke olmak üzere üç alt tema etrafında şekillenmektedir. Bu bağlamda kaygı ve üzüntü duygularının tüm paydaşlar için ortak olduğunu söylemek mümkündür.

Katılımcılar bu çocukların olumsuz akran yönlendirmelerine, riskli flört ilişkilerine ve bağımlılıklara karşı savunmasız olmaları, akademik sorumluluklarını ihmal etme riski taşımaları, boşanma sonrası sürecin belirsizlik barındırması, gelecekte boşanmayla sonlanan bir evlilik gerçekleştirme olasılıklarının engellenememesi nedenleriyle kaygılandıklarını belirtmişlerdir. Bu görüşleri destekleyen çalışmalar, boşanma süreciyle birlikte bu çocukların akademik başarılarının etkilendiğini (Kahraman, 2016; Ver Ploeg, 2002), tütün kullanımına yöneldiklerini (Şentürk, 2006), romantik ilişkilere bağlılıkta zorluklar yaşadıklarını (Wallerstein & Lewis, 2004) ortaya koymuştur. Boşanmanın olumsuz yansımalarını gösteren araştırma bulguları dikkate alındığında, katılımcıların kaygılarının mantıksal temellerinin olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Özellikle ergenlik dönemiyle beraber aileyle bağları zayıflayan bireylerin, ihtiyaç duydukları yakınlığı akran çevresinden gidermeye çalıştıkları bilinmektedir. Dolayısıyla bir akran grubuna ait olmanın bedeli olumsuz davranış örüntülerini tekrarlamak olsa dahi ergenlerin bu gereklilikleri yerine getirme potansiyelleri bulunmaktadır. Ayrıca boşanmanın ergenin hayatında yarattığı boşluğu doldurma çabası, riskli flört ilişkilerine açık olduğu kaygısını barındırmaktadır. Yaşı büyük bireylerle kurulan romantik ilişkilerde sevgi ihtiyacını karşıladığını düşünen ergenlerin, istismara uğrama, adolesan gebelik yaşama veya erken evlilik yapma gibi istenmedik sonuçlara maruz kalabileceği söylenebilir (Ellis vd., 2003; Fagan & Churchill, 2012; Guijarro vd., 1999; Jeynes, 2001; Leung, Curtis & Mapp, 2010). Tüm bu döngü içerisinde, ergenin kritik bir görevi olan akademik gereklilikleri yerine getirme sürecinde aksamalar olması, okul başarısındaki düşüşle birlikte ise ergenlerin okul terki yaşama ihtimalinin doğması gibi risklerin oluştuğu sonucuna ulaşılabilmektedir.

Diğer yandan katılımcılar anne ve babası boşanmış ergenlerin ebeveynlerinin çatışmalarına ve birbirlerini kötülemelerine şahit olmalarına, yönlendirilmeye ve dinlenilmeye ihtiyaç duymalarına, derslerde soru yöneltildiğinde 'ailem yok' cevabı vermelerine, kırılgan yapılı olanların boşanma sürecinden daha çok etkilenmelerine, düşük benlik saygısına sahip olmalarına, başa çıkma becerilerinin yetersiz kalması durumlarına yönelik üzüntü duyduklarını belirtmektedirler. Okul paydaşlarının görüşlerini destekleyen bulgular, boşanma ile çocuğu birlikte inceleyen araştırmalarda görülmektedir. Bu dönemdeki gençlerin toplum yanlısı davranışlar kazanmaları ve empati becerilerinin gelişmesi ebeveynleriyle kurdukları sağlıklı ilişkilere bağlıdır (Yoo vd., 2013). Birbiriyle kavga hâlinde olan ve sürekli çocuktan taraf olmasını bekleyen ebeveynlerin çocuklarıyla dengeli ilişkiler kurmasının oldukça zor olduğu düşünülmektedir. Boşanma sonrası ebeveyn desteğinden mahrum kalan ergenlerin benlik saygıları ve sosyal problem çözme becerilerinin düşük olması kaçınılmaz bir durum olarak ele alınmaktadır (Karakaya, 2018). Ayrıca boşanmış aile çocuklarının ebeveynleri birlikte olan akranlarına kıyasla daha yüksek kaygı düzeyine sahip oldukları bilinmektedir (Öztürk, 2006). Tüm bu bilgiler çerçevesinde, boşanmanın olumsuz yansımalarına maruz kalan ergenlerin bununla başa çıkmakta zorlandıkları, uyum süreçlerinin geciktiği, davranış problemleri yaşadıkları söylenebilmektedir.

Bir katılımcı ise bu çocukların sorumluluklarını yerine getirmemeleri karşısında öfkelendiğini ifade etmiştir. Boşanmış aile çocuklarına düzenli olarak destek sunma öğretmenler açısından zorlayıcı olabilmekte ve tükenmişliğe yol açabilmektedir (Laletas & Khasin, 2021). Bu bakımdan ebeveynleri boşanmış aile çocuklarıyla yakından ilgilenme sorumluluğunun okul paydaşlarının zaman zaman öfkelenmelerine neden olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Winkle (2010), boşanmanın çocukların akademik başarıları üzerinde önemli bir etkisinin olmadığını ileri sürmektedir. Yine bu araştırmanın bulguları da ergenlerin boşanmayı

bireysel çıkarlarına yönelik kullanabildiklerini göstermektedir. Bundan dolayı, boşanmaya uyum sürecini hızlıca tamamladığı varsayılan ergenlerin keyfi olarak sorumluluklarını aksattıkları ve okul paydaşlarının toleranslı yaklaşımlarını suistimal ettikleri sonucuna ulaşmak da mümkündür.

Okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik davranışları nötr/eşit düzeyli yaklaşım, ergenle kurulan diyalogda boşanma konusundan kaçınma, yakından ilgilenme, tolerans gösterme ve maddi destek sunma olmak üzere beş alt tema etrafında şekillenmektedir.

Bulgulara bakıldığında en güçlü tema olan yakından ilgilenme davranışı katılımcıların bu çocukların problemleri karşısında ve üzüntülü zamanlarında destek sunmaları, onları yargılamadan dinlemeleri, bu çocuklar ve velileriyle daha sık görüşmeleri, ergenleri takip etme maksatlı diğer öğretmenlerle iş birliği hâlinde olmaları ve onları bekleyen riskleri göz önünde bulundurmaları, bu ergenlerin motivasyonlarını desteklemeleri, onlarla empati kurmaları ve onları sosyal-kültürel faaliyetlere yönlendirmeleri ile karakterize olmaktadır. Bu kapsamda, okul paydaşlarının ergenleri boşanmanın olumsuz etkilerinden korumak adına yakından izledikleri ve sosyal destek sağlamaya çalıştıkları düşünülebilir. Benzer şekilde farklı bir çalışmada, öğretmenler boşanmış aileden gelen öğrencilerine ayrı zaman ayırdıklarını ifade etmişlerdir (Er & Bartan, 2019). Nitekim, algılanan öğretmen desteğinin boşanmaya uyum sürecini kolaylaştırdığına yönelik bulgular da söz konusudur (Altunkaya, 2010). Lam (2015, akt., Üreyen ve Ünal, 2022), ebeveynleri boşanmış çocukların öğretmenleriyle sınırlı iletişim kurduklarını söylemektedirler. O hâlde olası tehditlere karşı korunmaları amacıyla bu çocuklarla yakından ilgilenildiği söylenebilir.

Psikolojik danışmanlar hariç okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik davranışlarını yansıtan bir diğer tema, nötr/eşit düzeyli yaklaşımdır. Katılımcılar, bu öğrencilere okuldaki diğer öğrencilerden farklı davranmadıklarını, okul kurallarının herkes için aynı olduğunu, her çocuğa yönetmelik çerçevesinde ve objektif biçimde yaklaşıldığını belirtmişlerdir. Benzer şekilde, Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nde de öğrenciler arasında ayrım gözetilmediği, eşitlik ilkesi çerçevesinde usul ve esasların belirlendiği görülmektedir (Millî Eğitim Bakanlığı, 2019). Bu bağlamda, öğretmenler ve okul müdürlerinin boşanmış aile çocuklarına yönelik nötr/eşit yaklaşımlarının mesleki bir zorunluluk olduğu söylenebilir. Diğer yandan, psikolojik danışmanların görev tanımlarıyla paralel biçimde nötr/eşit düzeyli bir tutum içerisinde olan paydaşlarından ayrıldıkları görülmektedir. Özellikle okullarda öğrencilerin akademik, sosyal, duygusal ve davranışsal potansiyellerinin geliştirilmesi amacıyla bireysel ve grupla danışma hizmetleri sunulması amaçlanır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2020). Dolayısıyla, psikolojik danışmanların çalışmalarını öğrencilerin içinde bulundukları şartlara göre şekillendirdikleri düşünülebilir. Okullardaki psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri tüm bireylere yönelik olsa da psikolojik danışmanların risk altında bulunan öğrencilerle önleyici ve sağaltıcı çalışmalar yapmak gibi yükümlülükleri de bulunmaktadır. Bunun sonucu olarak anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik davranışlarının nötr/eşit düzeyli yaklaşım noktasında diğer okul paydaşlarından farklılaşması normal kabul edilebilmektedir.

Bazı katılımcılar, anne ve babası boşanmış ergenlerle kurulan diyalogda boşanma konusundan kaçındıklarını ifade etmişlerdir. Bulgulara bakıldığında paydaşların anne ve baba kelimelerini kullanırken dikkatli davrandıkları, boşanma konusu üzerine geçen konuşmalarda kelimeleri özenli seçtikleri, bu çocukları incitmek ve travmalarını tetiklemekten çekindikleri, çocukların kendilerini açmaya teşvik eden cümleler kurdukları görülmüştür. Bu bağlamda katılımcıların ergene boşanma konusunu hatırlatmaktan kaçındıkları ancak ergene olası bir yardım isteğinde destek olmak için hazır bulundukları yorumu yapılabilir. Öğretmenlerin sosyal destek sağlamaları, empatik bir tutum sergilemeleri, ebeveynler ve okul paydaşlarıyla iş birliği kurmaları için bu ergenlerin yardım istemeleri ön koşul olarak kabul edilmektedir (Yıldırım vd., 2021). Bu kapsamda öğretmenler ve öğretmen kökenli okul müdürlerinin boşanma ile ergenlerin ihtiyaçları konusunda eksik bilgiye sahip oldukları ve bu ergenlere nasıl davranacaklarını bilemedikleri sonucuna ulaşılabilir. Alan yazınında öğretmenlerin boşanma konusunda sahip oldukları bilgi düzeylerini artırmaya yönelik eğitim faaliyetleri düzenlenmesini öneren görüşlerin elde edilen bulguyu desteklediği söylenebilmektedir (Bayındır, 2023). Diğer yandan, psikolojik danışmanlar okuldaki diğer paydaşlardan farklı olarak bazı terapötik becerilere sahiptir. Terapötik beceriler, danışanların kendileri için zorlayıcı olan durumları paylaşmalarını destekleyici ve paylaşımlara ortam hazırlayıcı işlev

görmektedir (Cormier & Hackney, 2013). Bu durumda ergenle kurulan diyalogda boşanma konusundan kaçınan psikolojik danışmanların mesleki becerilerini geliştirmeye ihtiyaç duydukları söylenebilir. Nitekim psikolojik danışmanların içe kapanık ve kendini açma konusunda zorluk yaşayan danışanlarla çalışmakta güçlük yaşadıkları alan yazınında mevcuttur (Emül & Öz-Soysal, 2021). Bu araştırma da anne ve babası boşanmış ergenlerin içe kapanma eğilimlerinin olduğunu göstermektedir. Özetle, psikolojik danışmanların iletişim kurma sürecinde boşanma konusundan kaçınmaları mesleki becerileri ile ters düşerken alan yazınındaki araştırmalarla tutarlı görünmektedir.

Okul paydaşlarının davranışlarını yansıtan bir diğer temanın tolerans gösterme olduğu tespit edilmiştir. Tolerans gösterme kapsamında katılımcıların sorumluluklarından kaçan bu ergenlere anlayışlı davrandıkları, pozitif ayrımcılık uyguladıkları, disiplin kuruluna intikal eden durumlarda ergeni psikososyal açıdan değerlendirdikleri ve en az cezayı almaları için çabaladıkları görülmektedir. Boşanmış aile çocuklarının problemli davranışlar sergilediği görüşünü içeren öğretmen etiketlemelerinin olduğuna yönelik araştırma bulguları söz konusudur (Çiçek, 2022). Bu açıdan, okul paydaşlarının ergenlerin istenmedik davranışlarından boşanmayı sorumlu tuttukları ve olumsuz tutumları beklenen bir sonuç olarak kabullendikleri düşünülebilir.

Bu araştırmanın son bulgusu, okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış ergenlere maddi destek sunduklarını ortaya koymaktadır. Er ve Bartan'ın (2019) benzer biçimde öğretmen görüşlerine dayalı olarak, boşanma sonucu maddi desteğe ihtiyaç duyan ebeveyne destek sunulmasını önerdikleri görülmektedir. Farklı bir çalışmada, yetersiz ekonomik koşulların boşanmış aileden gelen çocukların okul başarısıyla ilişkisini vurgulamaktadır (Ver Ploeg, 2002). Ekonomik destek sunulması görece sosyal ve psikolojik ihtiyaçların giderilmesinden daha hızlı tamamlanabildiği için okul paydaşlarının öncelikle temel gereksinimleri karşılamaya çalıştıkları düşünülebilir.

Sonuç olarak, bu araştırmada okul paydaşlarının anne ve babası boşanmış ergenlere yönelik tutumları onların algılarına dayalı olarak ortaya konmuştur. Okul müdürü, öğretmen ve psikolojik danışmanların boşanmış ailelerden gelen ergenlere yönelik düşünceleri arasındaki ortak noktalardan ilki, ergenlerin psikososyal ve akademik alanlarda problemler yaşadıkları yönündeki düşüncelerdir. Bu doğrultuda anne ve babası boşanmış ergenlerin psikososyal ve akademik süreçlerinin okul rehberlik ve psikolojik danışma servislerinin eş güdümünde yakından takip edilmesi önerilmektedir. Bu çalışmanın bulguları psikolojik danışmanların tutumlarının belirli noktalarda diğer paydaşlara göre daha olumlu ve sorun çözmeye yönelik olduğunu göstermektedir.

TÜİK (2024) verilerine göre, 2023 yılında boşanma hızı 2,01'dir ve 171 bin 213 çocuğun velayete verildiği bilinmektedir. Neredeyse tüm okullarda boşanmış ailelerden gelen öğrenciler olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda bu öğrenciler için işlevsel, bilimsel altyapısı güçlü ve duyarlı tutumlar sergileyebilecek psikolojik danışmanların okullardaki varlığının önemi gün yüzüne çıkmaktadır. Bu nedenle tüm okullarda rehberlik ve psikolojik danışma lisansı bulunan psikolojik danışmanların görevlendirilmesinin hayati bir öneme sahip olduğu düşünülmektedir.

Paydaşların boşanmış ailelerden gelen ergenlerle ilgili davranışlarındaki ortak temalardan birinin bu ergenlerle kurulan diyaloglarda boşanma konusundan kaçınma olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu davranış biçimi, paydaşların uygun iletişim yöntemleri konusunda bilgi eksikliği olabileceği anlamına gelmektedir. Ergenlerde kendini damgalama riskini artıran davranışların neler olabileceği yönünde paydaşlara yönelik bilgilendirici çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca psikolojik danışmanların danışanların kendileri için zorlayıcı olan durumları paylaşmalarını destekleyici ve paylaşımlara ortam hazırlayıcı mesleki becerilere ihtiyaç duydukları görülmektedir. Üniversitelerin lisans programlarında zor danışanlarla çalışma konusunda, psikolojik danışmanların mesleki becerileri desteklenebilir ve psikolojik danışmanlara süpervizyon desteği sağlanabilir.

Paydaşların boşanmış ailelerden gelen ergenlerle ilgili duygularının genellikle kaygı ve üzüntü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu duyguların ergenlerle iletişimde işlevsel olmayan sempatik bir tutuma dönüşmemesi ve psikolojik problemleri doğurmaması adına öz bakım stratejileri konusunda paydaşların bilgilendirilmesi önerilmektedir.

Paydaşlarla gerçekleştirilen görüşmelerde boşanmış ailelerden gelen ergenlerin her birinin kendine özgü öykü ve etkilenme biçiminin olduğuna yönelik bilgiler elde edilmiştir. Bu kapsamda anne ve babası boşanan, boşanma sürecinde olan ergenlere yönelik bireysel önleyici programların hazırlanmasının işlevsel olabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları mevcuttur. Araştırmada psikolojik danışman, öğretmen ve okul müdürleri sürece dâhil edilmiş ancak öğrenci ve veliler araştırma kapsamına alınmamıştır. Boşanmış ailelerden gelen öğrenci ve velilerin de dâhil olacağı nitel araştırmaların bu öğrencilerin ihtiyaçlarının daha iyi anlaşılmasına olanak tanıyacağı düşünülmektedir. Araştırmanın katılımcıları Bilecik ilinin Bozüyük ilçesinde görevli olan okul paydaşlarından oluşmaktadır. Farklı bölgelerde çalışan okul paydaşları grubuyla yürütülecek benzer çalışmaların faydalı olacağı düşünülmektedir. Araştırmada raporlanan kodlar üç ayrı uzmanın incelemesi sonucu belirlenmiştir. Ancak, kodların belirlenme sürecinde puanlayıcılar arası güvenirlik hesaplanmamıştır. Son söz olarak, bu çalışmada araştırılan olguya ilişkin veriler görüşme tekniği aracılığıyla toplandığından, benzer konuda planlanan çalışmalarda veri çeşitlemesine gidilerek olgunun anlaşılırlığı desteklenebilir.

Kaynakça

Akman-Dömbekci, H. A., & Erişen, M. A. (2022). Nitel araştırmalarda görüşme tekniği.*Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *22* (Özel Sayı 2), ss. 141-160 .https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2864475

Altunkaya, E. (2010). *Anne babası boşanmış ilköğretim öğrencilerinin okul-aile ve sosyal ortamlarda yaşadıkları problemlere ilişkin görüşler* [Yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Alabay, E. (2020). Boşanma sonrası oluşan tek ebeveynli aile çocukları: okul öncesi öğretmenlerinin görüşleri. *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*, *6*(27), ss. 852-863. https://doi.org/ 10.31589/JOSHAS.335

Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and the Family*, *62*(4), ss. 1269-1287. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2011). *Tek Ebeveynli Aileler Araştırması*.https://www.aile.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/arastirmalar/tek-ebeveynli-aileler.pdf

Aspfors, J., & Bondas, T. (2013). Caring about caring: newly qualified teachers' experiences of their relationships within the school community. *Teachers and Teaching: Theory and Practice, 19* (3), ss. 243-259. https://doi.org/10.1080/13540602.2012.754158

Bayındır, N. (2023). Boşanmanın öğrencilerin akademik yaşantılarına etkisi. *Uluslararası Karamanoğlu Mehmetbey Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *5*(1), ss. 52-58. https://doi.org/10.47770/ukmead.1288663

Butler, L., Scanlan, L., Robinson, M., Douglas, G., & Murch, M. (2003). *Divorcing children: Childrens' experience of their parents' divorce.* Jessica Kingsley Publishers.

Bronfenbrenner, U. (1992). *Ecological systems theory*. Jessica Kingsley Publishers.

Canan, H. (2021). A*nne-babası boşanmış ergenlerin iyilik halinin psiko-sosyal değişkenlere göre incelenmesi ve anne-babası boşanmamış ergenlerin iyilik haliyle karşılaştırılması* [Yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Cormier, S., & Hackney, H.(2013). *Psikolojik danışma: stratejiler ve müdahaleler* (S.Doğan, Çev. Ed.). Pegem Akademi.

Çakır, E., & Yavuz, M. (2020). Ortaokullarda aile katılımına yönelik okul müdürlerinin görüşleri. *Karamanoğlu Mehmetbey Eğitim Araştırmaları Dergisi, 2* (1), ss. 17-34. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1166498

Çakmak-Tolan, Ö. (2023). Boşanma ve etkileri: çocuklar ve ergenler üzerindeki psikolojik sonuçları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (50), ss. 321-338. https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbed/issue/77050/1221560

Çiçek, E. (2022). *Boşanmış aile çocuklarının uyumunu etkileyen faktörlerin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Çivitci, N., Çivitci, A. & Fiyakali, N. C. (2009). Loneliness and life satisfaction in adolescents with divorced and non-divorced parents. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 9*(2), ss.513-525. https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ847764.pdf

Dykes, G., & Ward, M. (2022). Parents and adolescents in the post-divorce period: the effects on adolescent psychosocial development. *Social Work*, *58*(3), ss. 366-381. htpps://doi.org/ 10.15270/58-3-1062

Ebersohn, S., & Bouwer, A. (2015). A bio-ecological interpretation of the relationship challenges in the context of the reconstituted family. *South African Journal of Education, 35* (2), ss. 1-11. https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1134917.pdf

Ellis, B. J., Bates, J. E., Dodge, K. A., Fergusson, D. M., John Horwood, L., Pettit, G. S., & Woodward, L. (2003). Does father absence place daughters at special risk for early sexual activity and teenage pregnancy? *Child Development, 74*(3), ss. 801-821. https://doi.org/10.1111/1467-8624.00569

Emery, R.E. (2013). *Evlilik, boşanma ve çocukların uyumu* (E. Okan, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Emül, B., & Öz Soysal F. S. (2021). Psikolojik danışman adaylarının psikolojik danışma becerileri ve özyeterliklerine ilişkin görüşleri. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, *12*(2), ss. 500-514. https:// doi.org/ 10.51460/baebd.934119

Er, H., & Bartan, M. (2019). Okulöncesi öğretmenlerinin tek ebeveynli aileden gelen çocuklara ilişkin görüşleri ve uygulamalarının incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 20* (2), ss. 364-383. https:// doi.org/ 10.17679/inuefd.446087

Fagan, P. F., & Churchill, A. (2012). The effects of divorce on children. *Marri Research*, *1*(1), ss. 1-48. https://marri.us/wp-content/uploads/The-Effects-of-Divorce-on-Children.pdf

Galluzzo, C. R., Lansford, B. G. & Waggoner, H. (2021). Parental divorce and children's educational attainment in United States of America. *Journal of Education*, *4* (8), ss. 11-19. https://doi.org/10.53819/81018102t5033

Gençtanırım-Kuru, D. (2010). *Ergenlerde riskli davranışların yordanması* [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Guijarro, S., Naranjo, J., Padilla, M., Gutiérez, R., Lammers, C., & Blum, R. W. (1999). Family risk factors associated with adolescent pregnancy: study of a group of adolescent girls and their families in Ecuador. *Journal of Adolescent Health, 25*(2), ss. 166-172. https://doi.org/10.1016/s1054-139x(99)00020-8

Guttmann, J., & Rosenberg, M. (2003). Emotional intimacy and children's adjustment: A comparison between single-parent divorced and intact families. *Educational Psychology, 23*(4), ss. 457-472. https://doi.org/10.1080/01443410303213

Gündüz, A. (2019). *Boşanmanın etkisinin lise öğrencilerinde çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Tarsus örneği* [Yüksek lisans tezi, Ömer Halis Demir Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Iqbal, M., Mujahadah, H., Hanifa, D., & Nabila, T. (2021). Preliminary study: does marital satisfaction predict divorce intention during covid-19 pandemic? *International Conference on Psychological Studies*, ss. 251-262. https://www.scitepress.org/PublishedPapers/2021/108111/108111.pdf

Jeynes, W. H. (2001). The effects of recent parental divorce on their children's sexual attitudes and behavior. *Journal of Divorce & Remarriage*, *35*(1-2), ss. 115-133.http://dx.doi.org/10.1300/J087v35n01_07

Jeynes, W. H. (2006). The impact of parental remarriage on children. *Marriage & Family Review, 40*(4), ss. 75-102. https://doi.org/10.1300/j002v40n04_05

Kahraman, S. (2016). *Boşanma sonrasında genç-ebeveyn ilişkilerinin sürdürülmesive öğrencinin akademik başarısına etkisi (Afyon ili örneği)* [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi]. YÖZ Tez Merkezi.

Karakaya, Ş. (2018). *Boşanmanın çocukların benlik saygısı ve sorun çözme becerilerine etkisi: Denizli örneğinde karşılaştırmalı bir çalışma* [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Kasuto, M. (2017). *Boşanmış ailelerin çocuklarının boşanmamış ailelerin çocuklarına göre öz saygı ve ruh sağlığı değişkenlerinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Işık Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Kim, H. S. (2011). Consequences of parental divorce for child development. *American Sociological Review, 76*(3), ss. 487-511. https://doi.org/10.1177/00031224114077

Koerner, S. S., Wallace, S., Lehman, S. J., & Raymond, M. (2002). Mother-to-daughter disclosure after divorce: Are there costs and benefits?. *Journal of Child and family Studies*, *11*(4), ss. 469-483. https://doi.org/ 10.1023/A:1020987509405

Kurtman, E. (2019). *Anne- babası boşanmış ve boşanmamış çocuklarda ayrılık anksiyetesi ve depresyon düzeylerinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Laletas, S., & Khasin, M. (2021). Children of high conflict divorce: Exploring the experiences of primary school teachers. *Children and Youth Services Review,* 127, 106072. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2021.106

Levkovich, I., & Eyal, G. (2020). 'I'm caught in the middle': preschool teachers' perspectives on their work with divorced parents. *International Journal of Early Years Education, 29*(2), ss. 184-198. https://doi.org/ 10.1080/09669760.2020.1779041

Leung, P., Curtis, R. L., & Mapp, S. C. (2010). Incidences of sexual contacts of children: Impacts of family characteristics and family structure from a national sample. *Children and Youth Services Review, 32*(5), ss. 650-656. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2009.12.

McNeely, C., & Falci, C. (2004). School connectedness and transition into and out of health-risk behabior among adolescents: a comparison of social belonging and teacher support. *Journal of School Health*, *74* (7), ss. 284-292. https://doi.org/ 10.1111/j.1746-1561.2004.tb08285.x

Milli Eğitim Bakanlığı. (2019). *Milli eğitim bakanlığı ortaöğretim kurumları yönetmeliği.* https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_09/13111232_YONETMELYK.pdf

Milli Eğitim Bakanlığı. (2020). *Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri yönetmeliği.* https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/08/20200814-2.htm

Morrison, S. C., Fife, S.T., & Hertlein, K.M. (2017) Mechanisms behind prolonged effects of parental divorce: A phenomenological study. *Journal of Divorce & Remarriage*, *58*(1), ss. 44-63. https://doi.org/10.1080/10502556.2016.1262652

Odis, A. I. (2021). Effects of divorce on women and children. *Texila International Journal of Public Health*, *9* (1), ss.1-14. https://doi.org/ 10.21522/TIJPH.2013.09.01.Art001

Onar, G., Odabaş, İ. S., & Canbolat, Z. (2021). Adolesan döneminin psikolojik profili, sorunları ve koruyucu sağlık hizmetleri. *Turkey Health Literacy Journal*, *2*(1), ss. 52-66. http://saglikokuryazarligidergisi.com/index.php/soyd/article/view/41/36

Öksüzler-Cabılar, B. & Yılmaz, A. (2022). Boşanma ve boşanma sonrası uyum: Tanımlar, modeller ve uyumun değerlendirilmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 14* (1), ss. 1-11. https://doi.org/10.18863/pgy.910766

Öngider, N. (2006). *Evli ve boşanmış ailelerde algılanan ebeveyn kabul veya reddinin çocuğun psikolojik uyumu üzerindeki etkileri* [Doktora tezi, Ege Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi

Öngider-Gregory, N. (2016). Boşanma mı yoksa çocuk için evliliği sürdürmek mi? Çocuğun psikolojik uyumu açısından önemli bir soru. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *8*(3), ss. 275-289. https://doi.org/10.18863/pgy.238189

Özakar-Akça, S. O., & Selen, F. (2016). Erkek ergenlerde riskli davranışlar: Bir lise örneği. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, *15* (3), ss. 206- 212.https://www.academia.edu/50852342/Risky_behaviors_of_adolescent_bo ys_A_high_school_sample

Öztürk, S. (2006). *Anne-babası boşanmış 9-13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne-babası boşanmamış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri ilişkisi* [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Perrig-Chiello, P., Hutchison, S., & Morselli, D. (2014). Patterns of psychological adaptation to divorce after a long-term marriage. *Journal of Social and Personal Relationships, 32* (3), ss. 386-405. https://doi.org/10.1177/0265407514533769

Rejaän, Z., van der Valk, I. E., & Branje, S. (2021). Postdivorce coparenting patterns and relations with adolescent adjustment. *Journal of Family Issues, 43*(7), ss. 1-21. https://doi.org/10.1177/0192513X211030027

Sakallı, N. (2016). *Sosyal etkiler kim kimi nasıl etkiler?* (5. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi

Santrock, J.W. (2012). *Yaşam boyu gelişim: gelişim psikolojisi* (G. Yüksel, Çev. Ed.). Nobel Akademik Yayıncılık.

Sever, I., Guttmann, J., & Lazar, A. (2007). Positive consequences of parental divorce among Israeli young adults: A long-term effect model. *Marriage & Family Review, 42*(2), ss. 7-28. https://doi.org/10.1300/J002v42n02_02

Sun, Y. (2001). Family enviromentand adolescents' well-being before and after parents'marital disruption a longitudinal analysis. *Journal of Marriage and Family, 63*(3), ss. 697-713. htpps://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.00697.x

Song, C., Benin, M. & Glick, J. (2012) Dropping out of high school: The effects of family structure and family transitions. *Journal of Divorce and Remarriage, 53*(1), ss. 18-33. https:// doi.org/10.1080/10502556.2012.635964

Şentürk, Ü. (2006). *Parçalanmış aile çocuk ilişkisinin sebep olduğu sosyal problemler (Malatya uygulaması)* [Doktora tezi, İnönü Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Tanrıverdi, D. & Özgüç, S. (2019). Parçalanmış ve tam aileye sahip çocukların ergenlerin şiddete yönelik tutumları ve saldırganlık davranışlarının karşılaştırılması. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 10* (3), ss. 165-172. https://doi. org/10.14744/phd.2019.47450

Taylor, R., & Andrews, B. (2009). Parental depression in the context of divorce and the impact on children. *Journal of Divorce & Remarriage*, *50*(7), ss. 472-480. https://doi.org/10.1080/10502550902970579

Türkaslan, N. (2007). Boşanmanın çocuklar üzerine olumsuz etkileri ve bunlarla baş etme yolları. *Aile ve Toplum Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi, 3* (11), ss. 99-108. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/198238

Türkiye İstatistik Kurumu. (2024). *Evlenme ve boşanma istatistikleri, 2023.* https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2023-53707

Üreyen, S. (2019). *Ortaöğretim yönetici ve öğretmenlerinin parçalanmış aile çocuklarının eğitiminde karşılaştığı* sorunlar [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Üreyen, S., & Ünal, A. (2022). Ortaöğretim yönetici ve öğretmenlerinin parçalanmış aile çocuklarının eğitiminde karşılaştığı sorunlar. *Trakya Eğitim Dergisi, 12* (1), ss. 148-164.https:// doi.org/ 10.24315/tred.880367

Üzbe-Atalay, N., & Kurt-Ulucan, T. (2018). Kendini toparlama gücü gelişim süreci: Ebeveynleri boşanmış ergenler üzerinde nitel bir çalışma. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 16* (2), ss. 176-196. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/606500

Ver Ploeg, M. (2002). Children from disrupted families as adults: family structure, college attendance and college completion. *Economics of Education Review, 21*(2), ss.171-184. https:// doi.org/10.1016/s0272-7757(00)00050-9

Yanar, K., & İlhan, T. (2022). Boşanmış aile çocuklarında boşanmanın etkileri ve travma sonrası büyüme: Nitel bir çalışma. *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 6* (12), ss. 172-186. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2421857

Yıldırım, A.,& Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. Baskı). Seçkin Yayıncılık

Yıldırım, O., Demir, Y., Sağlam, Ü., Subaşı, M., & Yılmaz, A. R. (2021). Çocuk ve ergenlerde risk faktörü: Boşanma. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi, 1*(2), ss. 79-96. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2339487

Yoo, H., Feng, X., & Day, R. D. (2013). Adolescents' empathy and prosocial behavior in the family context: A longitudinal study. *Journal of youth and adolescence*, *42 (12)*, ss. 1858-1872. https://doi.org/10.1007/s10964-012-9900-6

Wallerstein, J. S., & Lewis, J. M. (2004). The unexpected legacy of divorce: report of a 25-year study. *Psychoanalytic Psychology, 21*(3), ss. 353-370. https://doi.org/ 10.1037/0736-9735.21.3.353

Winkle, L.V.(2010). *Do age and the time of parental divorce and gender impact academic performance among high school sophomores?*. [Doctoral dissertation, University of Capella]. ProQuest Dissertations and Theses Global.

Extended Abstract

Purpose

Divorce rates tend to increase with the changing circumstances. Divorce is a situation that children need to adapt with the separation of family system. Child's developmental stage has a crucial role in making sense of divorce. Specifically, adolescence could be difficult developmental period to adapt to divorce due to responsibilities of reshaping the relationships with family, psychical changings, intense academic efforts, efforts to be autonomous and seeking the sense of belonging. Considered from this perspective, social support sources could be protective for adolescents' mental health. Schools are an important context for adolescents' social support systems. Hence, this research aims to investigate the emotions, thoughts and behaviors towards the adolescents whose parents are divorced. It is hoped that results will guide future studies about adolescents' social support sources.

Design and Methodology

In this study, the phenomenological design was employed. Study conducted in the 2022-2023 Academic Year, at the public schools at Bozüyük, Bilecik. At the stage of selecting participants, one of the purposive sampling methods, criterion sampling method was preferred. In this study, inclusion criteria is being school administrator, school counselor or teacher at an Anatolian, vocational or fine arts high school and in this context, a total of 20 participants were included. Participation relied on the willingness and voluntariness. Data were collected in the December of 2022. Necessary permissions were obtained before data collection. In line with the permissions obtained, a preliminary interview date was determined for each participant separately. In these interviews, verbal information about the research was given to the participants and a written consent form was also presented. During the interviews, participants' responses were recorded to a device in order to prevent the data loss. The interview records were transcribed by the psychological counselor who conducted the interview. The data were processed in accordance with a deductive perspective and resolved via descriptive analysis.

Findings

In this study, the attitudes of school stakeholders towards adolescents with divorced parents were analyzed. Results revealed that the thoughts of school stakeholders are shaped around the themes of the problems of adolescents whose parents were divorced, factors affecting the adaptation to divorce, abusing the divorce and self-stigmatization. Four themes that define the thoughts seem to be common to every participant. All stakeholders seem to be agreed that the relationship between parents before the divorce and parent-child relationship have effects on the divorce adaptation process. Nevertheless, teachers and school counselors, unlike school administrators, think that developmental period characteristics and the time passed since the divorce are also effective in the adaptation process to divorce.

Counselors' and administrators' emotions about the adolescents whose parents are divorced are grouped around two emotions: worry and sadness. Teachers' emotions towards these adolescents are also worry, sadness and additionally anger. Consequently, worry and sadness are common emotions of stakeholders.

Teachers' and administrators' behaviors towards the adolescents whose parents are divorced are shaped around 5 themes: Close attention, neutral/equal approach, avoiding the topics about divorce in the dialogue with adolescent, offering financial support and tolerating. Counselors behaviors towards these adolescents can be gathered around four themes: offering financial support, tolerating, close attention and avoiding the topics about divorce in the dialogue with adolescent. Consequently, common behaviors of all stakeholders are offering financial support, close attention, tolerating and avoiding the topics about divorce in the dialogue with adolescent.

Research Limitations

This study is limited to teachers, counselors and school administrators working in the public high schools in Bozüyük, Bilecik.

Implications (Theoretical, Practical and Social)

In this research, school stakeholders' attitudes towards adolescents whose parents are divorced were examined in accordance with their own perceptions. First common thought among the thoughts of administrators, teachers and counselors' thoughts toward adolescents whose parents are divorced is that these adolescents have problems in psycho-social and academic subjects. For this reason, it is recommended to pay close attention to adolescents' whose parents are divorced psycho-social and academic processes with coordination of school counseling and guidance services. Results of this study revealed that at some points, counselors' attitudes are more positive and problem-solving compared to teachers and administrators. Given the fact that there are adolescents whose parents are divorced in almost all schools, counselors who can help these students with functional and scientific attitudes are very important. For this reason, it is crucial to employ counselors at every school. On the other hand, findings revealed that common emotions of stakeholders towards adolescents whose parents are divorced are worry and sadness. It's important to inform stakeholders about the self-care strategies in order to prevent these emotions to affect the relationship with adolescents.

It it found that one of the common behaviors of the stakeholders towards adolescents whose parents are divorced is avoiding divorce related topics in the dialogues with adolescents. That means stakeholders lack information about the appropriate communication skills. Informative studies should be conducted for stakeholders on what behaviors may increase the risk of self-stigma in adolescents. Counselors, teachers and school principals were included in the study, but students and parents were not. It is thought that qualitative research, including students and parents from divorced families, will allow a better understanding of the needs of these students.

Originality/ Value

This study is unique in terms of examining the attitudes of school stakeholders towards adolescents whose parents are divorced. When considered from this point of view, this study is expected to give an opportunity to compare the stakeholders' attitudes. Besides, it might assume to be source for studies will be conducted in the school context about the adolescents whose parents are divorced.